

Lunds universitet
Språk- och litteraturcentrum
Eva Frisendahl

C-opsats
Maj 2010

Kring *kring*

Om en prepositions betydelse och förändring under 44 år

Handledare: Gunlög Josefsson

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte.....	4
1.2 Avgränsningar.....	5
1.3 Bakgrund till <i>kring</i>	6
2 Teori	7
2.1 Kognitiv semantik.....	8
2.2 Analys av prepositioners lexikala betydelse.....	17
2.3 Radiala strukturer.....	21
2.4 Språkförändring.....	25
2.5 Sammanfattning av använda teorier.....	33
3 Material	36
4 Metod	38
4.1 Beskrivning av metoden.....	38
4.2 Problem med metoden.....	43
5 Resultat	43
5.1 De 15 betydelseerna.....	43
5.2 <i>Kring</i> i siffror.....	51
5.3 Sammanfattning av statistiken.....	57
4 Analys	58
4.1 Vad betyder <i>kring</i> ?.....	58
4.2 Vad har hänt med <i>kring</i> ?.....	61
4.3 Sammanfattning.....	67
6 Diskussion och vidare forskning	69
8 Källförteckning	75
9 Bilagor	77
Bilaga 1 - Korpusar.....	77
Bilaga 2 – Tabeller.....	79

1 Inledning

Mitt intresse för ordet *kring* började i ett intresse för språkvård och ett intresse för vad det är som avgör våra ordval. Plötsligt kändes det som att just den här prepositionen började dyka upp på många fler ställen än tidigare och i konstellationer där ordet egentligen inte hörde hemma. Den rådande uppfattningen, vågar jag påstå, är att det som befinner sig *kring* egentligen håller sig utanför, gärna lite trevande, men aldrig riktigt når själva innehållet. *Kring*, inte på, men det var just det senare som dök upp allt oftare. Antalet påpekanden jag hörde och läste om ordets överflödiga användning blev också – åtminstone till synes – fler.

Att använda *kring* på detta sätt kändes luddigt, som ett slöseri på svenska språkets alla prepositioner – somliga på mer än ett sätt riktigt träffsäkra – och som ett försök att genom en alldeles för enkel genväg åstadkomma en atmosfär av upphöjdhet *kring* de meningar, och i slutändan hela de sammanhang, som ordet användes i. Jag började notera det i början av 2000-talet.

Erik Wellander hann långt före mig när han redan 1939 uppmärksammade och kritiserade en annorlunda och ökad användning av *kring* i sin bok *Riktig svenska* – vilket han fortfarande gjorde i fjärde och senaste omarbetade upplagen drygt 30 år senare – och som många gånger förr visade sig en språkvårdsfråga inte vara lika ny som iakttagaren trodde. Han skrev (1948:330):

Kring och *omkring* ha på senare tider blivit prepositioner på modet, särskilt i boktitlar och artikelrubriker: *Panamé. Studier kring ett politiskt-ekonomiskt problem. Kring några nyfunna brev från Emelie Högvist*. [...] Detta bruk kan vara berättigat, om meningen är att framhålla, att den följande framställningen så att säga kretsar omkring ämnet utan att gå in på dess egentliga kärnpunkt: *I den växande litteraturen k r i n g Strindberg* [...]. *Om och kring momshöjningen*. *Kring* och *omkring* brukas emellertid även där ingen dylik mening föreligger; i sådana fall är *om*, *i*, *rörande* eller andra prepositioner på sin plats: *Diskussionen kring inflationsfrågan* (skriv, om så menas, *om* eller *i*).

Wellander iakttog 1939 att en användning som syftar på kärnpunkten snarare än utanför hade börjat dyka upp. Att så kan ha varit fallet just då visas också i att Svenska Akademiens ordbok från samma tid, 1938, tar upp betydelsen. Notera att SAOB betecknar den aktuella användningen som ”ny” i sin redogörelse för *kring*:

(ny anv.) bildl. [...], i boktitlar, tidningsrubriker o. d. för att ange en framställning såsom sysslande med förhållanden l. problem o. d. av intresse i samband med ngt. *Kring jägarbataljonen. Minnen och anteckningar från krigsåren i Berlin*. [...](1919; boktitel). *Kring*

Jan Einarsson driver drygt sjuttio år senare en tes i en artikel i *Språktidningen* (nr 3, 09:66f) om att förändringen i användningsområde för *kring* har pågått de senaste åttio åren, alltså sedan 30-talet. Han menar sig också bland annat på 80-talet själv ha märkt att ”prepositionen *kring* ökade i användning och fick en vidgad, icke-konkret betydelse”. Min bedömning är att Einarssons tes står på lite osäkra eller åtminstone oklara grunder, men det är möjligt att han har rätt.

Betydelseförskjutningen hos *kring* verkar alltså ha pågått längre än jag från början trodde och Wellander och SAOB svarar på en del av frågan om vad som har hänt med *kring* och när det hänt. Men den stora delen av den fråga jag hade från början står obesvarad: Något har troligen i något skede hänt med användningen av ordet *kring*, antingen det är nyligen, långt tidigare eller i ett ännu inte avgjort, jämnt pågående händelseförlopp, och det finns en anledning till förändringen, liksom varför vi reagerar på den.

Följande analys tar avstamp i semantikens teorier om ords betydelser, liksom teorier om varför och hur språk förändras, för att med några nedslag mellan 1965 och 2008 ta reda på vad *kring* betyder för svenska språkanvändare, vilken eventuell förändring som skett och, om möjligt, när den skett. Särskilt är det den kognitiva lingvistikens med dess koppling till våra mentala bilder av omvärlden och väl utvecklade teorier om prepositioners betydelser som får utgöra verktyg för analysen.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ta reda på om användningen och den lexikala betydelsen av prepositionen *kring* har förändrats på de drygt fyrtio åren mellan 1965 och 2008, det vill säga en diakron analys. För att göra detta måste jag göra en synkron analys av ordets betydelse. I uppsatsen ska jag också ge förslag på hur förändringen har skett.

1.2 Avgränsningar

Materialet undersökningen utgår ifrån ger inte någon möjlighet att svara på huruvida frekvensen av *kring* – den absoluta eller den relativa, i jämförelse med andra ord i allmänhet och andra prepositioner i synnerhet – har ökat längre fram än till och med 1995. Särskilt frekvensen i relation till andra prepositioner skulle ta oerhört lång tid att räkna fram och har av tidsskäl har uteslutits.

Det främsta skälet att inom den här uppsatsens ramar avstå från att direkt jämföra med frekvensen av andra prepositioner har dock framförallt varit att det skulle vara svårt att dra tydliga slutsatser utifrån dessa siffror, alltså till exempel om det stämmer att *kring* tagit över användningsområden från andra prepositioner. Faktorerna är nämligen så oerhört många i ords upp- och nedgång i användning, som trender i vad vi pratar om, vilka meningar vi använder och om prepositioner överhuvudtaget används; uppgifter om varje prepositions andel av den fullständiga användningen av prepositioner och hur det förändrats över tid skulle inte säga något om de egentliga sambanden. En verkligt givande undersökning av hur prepositioners användning i förhållande till varandra eventuellt har förändrats skulle behöva vara både kvalitativ och kvantitativ och diakront jämföra varje prepositions användningsområden. Jag låter istället en både kvantitativ och kvalitativ undersökning av en enskild prepositions användningsområden och lexikala betydelser över tid tala för sig, och i viss mån kan även det säga något om hur andra prepositioners användningsområden förändrats. I fallet med *kring* gäller detta, vilket jag berör i framförallt kapitel 6, *Diskussion och vidare forskning*.

Jag kommer alltså kunna svara på frågan vad *kring* betyder och hur betydelsen och frekvensen av de olika betydelsetyperna hos *kring* har förändrats de senaste 40 åren, men jag kommer inte att kunna svara på hur ordets användning förändrats i relation till andra prepositioner, till exempel om *i*, *på*, *kring* och *om* på något sätt tagit över varandras användningsområden. Det kan jag bara spekulera i.

Ytterligare en nödvändig avgränsning rör de *språksociologiska orsakerna* till förändringen, som jag också bara kan spekulera i. Det är ett stort ämnesområde i sig. Många, om inte alla, vägar för semantisk förändring är fullkomligt naturliga och logiska och kan därmed förklaras i efterhand, men teorierna om de språksociologiska drivkrafterna bakom semantiska

förändringar, som skulle ge förklaringen av förändringen av *kring* ytterligare en nivå, finns här inte plats att gå närmare in på. Jag kan förklara vilka vägar förändringen tagit, och i viss mån driver förändringen sig själv på rent psykolingvistiska grunder, vilket vi också kommer kunna se senare i uppsatsen. Däremot kommer jag inte kunna förklara varför vissa möjliga förändringar inte skett eller vad som har drivit på förändringen annat än på just det kognitivt lingvistiska planet.

Jag undersöker i uppsatsen inte heller olika gruppers och språksområners varierande bruk av ordet ifråga, även om variation med stor sannolikhet finns, utan gör en sammanfattande analys.

1.3 Bakgrund till *kring*

SAOB (1938) anger 1527 som det år när första exemplet på *kring(h)* påträffas i text, vilket är precis i skiftet mellan yngre fornsvenska och äldre nysvenska. Första exemplet på varianten *omkring(h)* påträffas enligt samma källa några år tidigare, 1521, och detta är också första exemplet på ordet i en sammansättning.

Möjligheten att använda SAOB som källa för att förstå etymologin för *kring* försvåras av att ordboken i stort likställer betydelser hos och användningsområden för *kring* och *omkring*; de ryms båda urskiljningslöst under uppslagsordet ”kring”. Ingen kommentar ges om ordens relation till varandra eller om det överhuvudtaget existerar någon skillnad i betydelse eller användning. Av de sammansättningar som tas upp som synonyma med rubrikens *kring* – *ikring*, *omkring* och *åkring*, alla med varierande stavningar – anges dock *kring* och *omkring* vara huvudorden.

Enbart av uppräkningsarna av ordbokens meningsexempel att döma varierar dock användningsområden lite *kring* och *omkring* emellan, även om SAOB inte berör det, och jag menar att detsamma gäller idag. Min bedömning har också varit att det i en så ingående undersökning som min uppsats inte går att likställa *kring* med någon av de sammansättningar ordet ingår i, varför jag har begränsat undersökningen till att bara gälla just det ensamma *kring*. Ett förstållt *om-* kommer ge utslag som inte ingår i uppsatsens syfte.

Enligt SAOB har *kring* ursprungligen varit dialektalt och betytt 'ring' eller 'båge', med en koppling till en germansk stam med betydelsen att "bölja" eller "vrida". Denna stam är via avljud besläktad med ord som *krångla* och *kränga* och via konsonantväxling även med *krank*. Stammen gav också upphov till det nu utdöda eller mycket dialektala *kring(e)r*, i betydelsen lätt eller snabb. Andra besläktade ord är *krets*, *kreta* och *rita*.

SAOB kategoriserar och listar 7 övergripande betydelse av *kring*, med sammanlagt 17 underbetydelser och ytterligare sammanlagt 9 förfinade betydelse av dessa underbetydelser. Indelningarna i betydelse överensstämmer inte med de för uppsatsen valda teoriernas indelningsvariabler för prepositioner och jag kommer inte att diskutera dem ytterligare.

Värt att nämna är att det SAOB kallar "mer l. mindre bildl." är återkommande i de exempel och typer som tas upp, från 1500-talet och framåt. Med "mer eller mindre bildlig" användning av *kring* avses när ordet används i meningar som E G Geijers från 1818 "Allt hvad af feodalismen ännu återstod, hade samlat sig kring konungamakten" och "Oafåtligt har Karl IX Gustafs tanke kretsat kring den nordiska allians ..." ur en historiebok från 1906. De helt spatiala betydelse, det vill säga de som betecknar rent rumsliga förhållanden, dominerar, men de bildliga användningarna – som jag i uppsatsen ofta kategoriserar som "halvsatiala", se mer i avsnitt 4.1 *Beskrivning av metoden* – är frekventa och behandlas av SAOB till största delen som helt likställda de direkt spatiala. De användningar där den spatiala betydelse istället bara kan anas, som i ovan nämnda "Kring psalmboksrevisionens arbete" och som den här uppsatsen oftast kategoriserar som abstrakta, gjorde enligt SAOB sin debut 1938. Alltså är inte heller den abstrakta användningen av *kring* på något sätt ny.

2 Teori

I kapitel 2 förklarar jag den teoretiska underbyggnaden för uppsatsens undersökningar. Teorin tar sin grund i framförallt den kognitiva semantiken, vilket innebär sådant som idealiserade scheman, kategorier och metaforer och att ord ofta är polysema (flertydiga). Den teoretiska bakgrunden till hur och varför språkförändring sker behandlas också.

2.1 Kognitiv semantik

I följande avsnitt 2.1 gör jag en genomgång av den kognitiva semantikens grunder och lyfter fram de delar som varit viktigast i min analys, nämligen kategorier, metaforer och bildscheman.

2.1.1 Kognitiv semantik, en bakgrund

Inom semantiken finns två skilda forskningstraditioner: den logisk-formella och den kognitivt baserade. Båda är teorier som har som syfte att förklara ords betydelse och sätta denna förståelse i ett större sammanhang, med den stora skillnaden att den tidigare ser språkets relation till den verklighet det ska beskriva som objektiv och den senare ser relationen som subjektiv.

Den logisk-formella, eller objektiva, semantiken ser varje ord som försett med en viss uppsättning absoluta egenskaper som ska spegla verkligheten omkring oss och förmedla det till andra språkanvändare, som i sin tur kan referera till dessa egenskaper i sin ”inre katalog”. I en sådan ”katalog” kan uppprädningsdrag som krävs för uppfyllandet av ordets betydelse bli mycket lång beroende på ett ords komplexitet. Hjärnan kan enligt detta logisk-formella angreppssätt ses som en maskin som hanterar och processar abstrakta symboler och fungerar som ett oberoende steg mellan vårt sinne och den värld symbolerna ska representera. Denna hantering av sammankopplingen mellan beteckningar (ord) och omvärlden sker utan att maskinen och symbolerna egentligen påverkar varandra.

Enligt den objektiva forskningstraditionen kan ords betydelseförändringar förklaras till exempel med att egenskaper som ”form” eller ”funktion” genom samma ord kan överföras till en ny kategori referenter, utan att anta att några kognitiva processer ligger bakom det (ex. Sjöström, 2001, som tar upp många av dessa logisk-formella förklaringar bakom betydelseförändring hos ord¹). Ett exempel på det är när en näsa kan börja kallas ”skarp” för att den till formen liknar andra skarpa saker eller att det underlag en motor ligger på kan kallas ”bädd” för att funktionen är densamma som den bädd man sover på (2001:84f).

---

1 Sjöström, Sören, 2001: *Semantisk förändring – Hur ord får nya betydelser*. Lund: Studentlitteratur.

Den kognitiva semantiken, som är en del av psykolingvistik, utgår istället från att språket inte är en separerbar del från vårt övriga tänkande, varken uttrycken, hur uttrycken genereras eller något annat som ingår i den enorma struktur och process som är vårt språk och dess användning. Språket är enligt det här synsättet ett uttryck för och beroende av vår kognition, ett språkstudium som följaktligen har en plats inom övrig kognitionsvetenskap.

Psykolingvistik hör nära ihop med kognitionsvetenskapen, som har sin bas inom filosofin.

Eftersom våra språkliga uttryck och våra föreställningar om världen inte går att skilja från varandra behandlar den kognitiva semantiken den rent språkliga nivån samtidigt med hur vi uppfattar världen och hur vi tänker om den. Det kan till exempel handla om vilken betydelse vi lägger i ordet *ungkarl*, som är något mycket mer komplext än en ”ogift man”, varför vi säger att vi går *runt hörnet* när vi varken behöver röra oss i en båge eller kan gå en hel cirkels varv och vad det är i begreppet ”krona” som gör att vi kan använda det om trädkronor.

Världen når oss genom ett enormt gytter av signaler och vårt arbete som människor blir att strukturera upp det till något vi förstår, samtidigt som vi låter det gå oss förbi som vi, oftast omedvetet, inte bedömer som viktigt. Sett på detta psykolingvistiska sätt ger den logisk-formella förklaringsmodellen bara ytliga beskrivningar, eftersom de språkliga uttrycken (symbolerna) i själva verket är en förlängning av maskinen och tvärtom, i ett beroendeförhållande.

Utan en mental konstruktion av något kan inte ett språkligt uttryck finnas, och de mentala konstruktionerna är inte givna från början, utan bygger på våra upplevelser som individer och som medlemmar i en kultur. Medan det logisk-formella angreppssättet ser vårt tänkande närmast som en robot som sätter ord på företeelser i världen efter hur väl uppsättningen egenskaper som vår inre katalog passar företeelserna ser det angreppssätt jag valt, den kognitiva lingvistik, denna robot som ett subjekt som själv skapar begreppen, inom sig själv och tillsammans med andra subjekt.

Vårt tänkande blir särskilt synligt i språket, eftersom det inte kan finnas ord för ett begrepp som inte finns (”finnas” i betydelsen att vi har godtagit det och internaliserat det). Vilka begrepp vi anammar är beroende av vår kropps och vår hjärnas funktioner, av vårt samhällsliga och sociala sammanhang och naturligtvis, men i andra hand, av företeelserna i den verklighet vi vill prata om. Språket hänvisar alltså inte direkt till den objektiva

”verkligheten” utan till vår subjektiva, mentala bild av den och till den kategorisering av mer eller mindre godtyckligt valda egenskaper i informationsfloden vi har satt samman till ett begrepp.

Viktigt är att våra inre representationer utgår från vår egen kropp, dess fysiska förhållande till omvärlden och hur vi hanterar fysiska föremål, liksom hur vi ser världen omkring oss (jfr Lakoff, 1987 och Lakoff & Johnson, 1980). Alla begrepp har också med nödvändighet alltid en synvinkel, eftersom det är så vårt eget förhållande till världen omkring oss alltid är (Tyler & Evans, 2001:741). En sådan synvinkel innebär att vi som betraktare ser ett objekt, spatialt eller i förlängningen abstrakt, från ett visst håll, till exempel uppifrån, utifrån eller från sidan, och att de mentala koncepten därmed inte kan behandlas som tredimensionella ritningar som liksom i ett datorprogram kan vändas och synas från alla håll och där alla delar kan ges samma vikt. Vår synvinkel ingår i de mentala representationerna. Till exempel kan nämnas begreppet ”träd”, som vanligtvis tänker oss avbildat från sidan, och inte rakt uppifrån, från trädkronan, eller nedifrån, från rötterna. Det är nämligen så vi till vardags ser träd.

De betydelser ord har för oss beskrivs inom den kognitiva lingvistikens som mentala representationer av det vi uppfattar omkring oss. Central för teoribildningen är tanken om den idealisering dessa representationer utgör, en förenkling som till exempel i vårt inre kan göra en enkel geometrisk figur av ett hus. Vilken den idealiserade representationen är beror på vilken funktion huset fyller i det sammanhang det nämns. Fungerar till exempel huset som ett hinder, något som står i vägen där vi skulle behöva ta oss fram, tänker vi oss det förmodligen i första hand som en yta, alltså som en enda vägg. Ska vi däremot in i huset kan vi tänka oss det som en typ av behållare, som är tredimensionell och har en egen inre struktur.

Dessa idealiserade representationer är långt mer dynamiska, flexibla och föränderliga än de logisk-formella beskrivningarna, som kan vara svåra att applicera på exempelvis alla betydelser och användningar av ett ord; en idealisering av ett hus passar för alla hus, det är svårare att göra detsamma med objektiva kriterier. Representationerna är långt ifrån lika fullödiga som verkligheten själv, men fungerar som ett sätt att ta in verkligheten, på ett sätt som aldrig kan bli objektivt. För att idealiserade representationer ska fungera som överförare av information är vår abstraktionsförmåga och kreativitet mycket viktig.

De förenklade och schematiska bilder som beskriver betydelser fungerar som prototyper, kring vilka begreppet är centrerat. *Prototypeffekten* består i att vissa hus överensstämmer bättre med vår mentala bild än andra, och därmed kan kallas *prototypiska*. Samtliga hus kan gå under beteckningen ”hus”, men vissa liknar vår idealbild mer än andra och kan anses vara ”bättre exemplar” – vilket inte behöver ha någonting med faktiskt förekomst eller lämplighet att göra. Ett annat exempel på det är ”fåglar”, där det är individer som vi kallar ”fåglar” längs med ett långt spektrum av egenskaper, men bara en mindre del av detta spektrum anses prototypiskt som representation av en *fågel*.

Prototyper hör nära samman med teorin om kategorier, och har även betydelse för vår uppfattning om och användning av *kring*. Vilken effekt detta kan få återkommer jag till i kapitel 6, *Diskussion och vidare forskning*.

2.1.2 Kategorier

Kategorier är ett mycket relevant begrepp inom kognitiv lingvistik, kanske framförallt för förståelsen av mentala representationer, vilket tydligt förklaras i boken *Women, fire and dangerous things – What categories reveal about the mind* (Lakoff, 1987). Kategorier är ett av de sätt som finns att förklara våra mentala representationer och koncept och visar tydligt vår benägenhet att förenkla, lyfta fram vissa egenskaper och dölja andra och sätta ihop vissa delar till en helhet, på ett sätt som inte är givet från början utan konstrueras av oss. För oss är till exempel *katt* en enhet, liksom *ungkarl*, *saknad* och *hoppa*. Grupper av individer med olika egenskaper har vi fört samman till ett gemensamt koncept med ett namn, eftersom de har vissa egenskaper som vi väljer att se som framträdande och viktiga och som vi anser att de har gemensamt. Det kan vara egenskaper som handlar om utseende, funktion eller ursprung, beroende på vad vi väljer.

Vissa människor, exempelvis *kvinnor*, kan anses ha tillräckligt många viktiga egenskaper gemensamt för att vara en kategori, en annan grupp är *katter*. Vi hade kunnat välja andra egenskaper att ta fasta på och skapat andra kategorier med andra namn, men av olika skäl ser kategorierna ut på vissa sätt. Exempelvis besitter både *kvinnor* och *katter* en mängd olika egenskaper, som kan placera dem i kategorier som ”däggdjur”, ”varelser”, ”fyrbenta”, ”människor”, ”allätare”, ”grönögda” eller kanske ”kattungar”, ”halvlånghåriga” och

”akademiker”, men vår mentala kapacitet till förenkling och strukturering av den stora mängd information egenskaperna innebär gör att vi hellre grupperar dem efter några utvalda egenskaper, samtidigt som vi bortser från andra egenskaper. I vårt inre har individerna i kategorin samma mentala representation, med de utvalda egenskaperna.

Denna gemensamma mentala representation sammanfaller med det ovan nämnda begreppet *prototyp*, som är vårt ideal för hur en medlem av en kategori ser ut eller vilken funktion eller ursprung den har. I teorin om kategorier förklaras prototyp-teori som att det finns bättre och sämre medlemmar, beroende på hur väl medlemmen överensstämmer med kategorins prototyp. Inom kategorin *fåglar* anses pingviner vara sämre exempel på kategorin medan trastar är bra exempel. Likaså finns det exempel på både *ungkarlar* och *saknad* som är bättre och sämre, vilket i det här fallet betyder att de ryms inom kategorin men mer eller mindre liknar den idealiserade bilden.

Enligt Lakoff behöver dock inte kategorier ha en eller ett visst antal gemensamma nämnare, eller en enda gemensam prototyp, utan det räcker att varje medlem i kategorin på något sätt är besläktad med de övriga i ett trädsystem (ex. 1987:91f). Det innebär att en medlem i en kategori har egenskaper som inte överensstämmer med den idealbild kategorin utgår ifrån eller har egenskaper som bara inte är specificerade i den förenklade idealbilden, och att denna medlemstyp i sin tur associeras till andra medlemstyper, som överensstämmer med en nod (en förgrening) som inte är ursprungsprototypen. Medlemmar i radiala kategorier är inte nödvändigtvis besläktade med ursprungsidealiseringen, utan till exempel med en medlemstyp som i sin tur är besläktad med ursprungsidealiseringen.

Släktskap eller relationer i en kategori kan kallas radiala strukturer och tas upp närmare i *avsnitt 2.3 Radiala strukturer*. Även alla de olika betydelser som prepositioner som *kring* kan ha ingår nämligen i en grupp, där de enskilda delarna i kategorin inte alltid är direkt besläktade med varandra, vilket vi kommer se.

Oftast sker kategorisering omedvetet, men det finns tillfällen när det sker medvetet, till exempel vetenskapligt, som indelningen i ordklasser och Linnés växtlära. I de fallen blir det tydligt att kategorisering görs för att kunna överblicka och strukturera ett stort område av individer (växter eller ord) och för att kunna tala om det och analysera det. Det blir också

tydligt att vi gör indelningen efter vissa kriterier men inte andra och att det inte sällan inte är självklart vilken grupp en individ bör tillhöra.

2.1.3 Metaforer

Lakoff och Johnson utvecklade den kognitiva semantiken med metafor-teorin i boken *Metaphors We Live By* (1980), när de förenade teorier om verkligheten, mentala representationer, språket och de metaforer vi använder i en enda teori. Våra ord, genom de kategorier de representerar, och våra prototyper speglar hur vi upplever världen och på samma sätt speglar våra val av metaforer hur vi upplever världen. Varje gång vi använder ett ord med sin bas i ett visst semantiskt fält (exempelvis det spatiala, dit prepositioner hör) i ett annat semantiskt fält är det metaforer vi använder.

Den inom kognitiva lingvistikens så viktiga kopplingen till vår kroppsligt baserade verklighetsuppfattning, som jag också nämner i *avsnitt 2.1.1 Kognitiv semantik, en bakgrund*, syns tydligt i exempelvis metaforen NÄRHET ÄR PÅVERKAN. När vi är fysiskt nära saker kan vi påverka dem; det gäller det mesta. Exempel på denna på närhet grundade metafor är *De stod varandra nära, Filmen berörde mig, Att gå som katten kring het gröt* och *Hon lämnade honom genom att skicka ett sms*. I samtliga dessa uttryck gäller att närheten inte är spatial (fysisk) utan avser närhet i till exempel relationer, i att en film kan skapa känslor eller att någon som en katt kring gröten inte vågar ta i kärnfrågan. Närheten är inte fysisk och spatial, utan metaforisk.

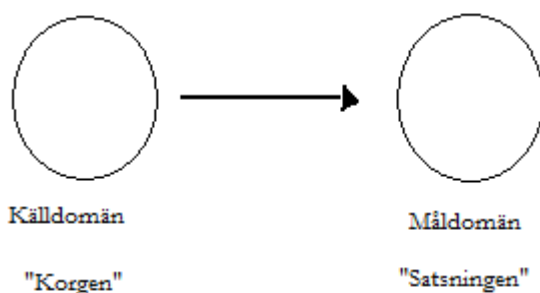
Lakoff och Johnson visar att metaforer inte är godtyckliga, utan att de är systematiskt relaterade till varandra och utgår ifrån just hur vi upplever världen. Att metaforerna är systematiska innebär att metaforer inte existerar som isolerade fenomen, utan att de används i större metaforkomplex. Metaforen IDÉER ÄR FRÖN återfinns i uttryck som *Jag vill så ett frö hos er genom att berätta det här* och *Låt idén växa* och att nya företag som ska utveckla och kommersialisera sina idéer kan få göra det i *växthus*.

En skillnad görs mellan *ontologiska*, *orienterande* och *strukturella* metaforer. Ontologiska möjliggör att abstrakta enheter som "livet", "idéer", "berg" och "regn" kan betraktas som BEHÅLLARE, alltså mot omvärlden avgränsade objekt, trots att de i sitt faktiska tillstånd inte

nödvändigtvis har gränser och ett inre. Orienterande metaforer bygger på de olika riktningar som saker kan röra sig i eller som de kan befinna sig i i förhållande till andra objekt, som UPP, NED, FRAM, FRAMFÖR, UNDER och PERIFERI. Strukturella metaforer är mer komplexa och kulturberoende. De är, som namnet antyder, uppbyggda av fler delar och sådant som i sig själva kan vara metaforer. Exempel på strukturella metaforer är LIVET ÄR EN RESA och KÄRLEK ÄR ETT SPEL.

Tänkandet i metaforer ligger bakom uttryck som *Hon har en skarp hjärna*, *Han är den moderna biologins fader* och *Jag vill så en idé/ett frö*. Att vi låter just dessa företeelser beteckna det vi talar om beror på att de liknar vår mentala representation av just det vi vill, det vill säga att idéer har något gemensamt med växters groende och växande och att livet som en behållare som kan fyllas med innehåll, överlämnas som ett ting ("jag lägger mitt liv i dina händer") och ha gränser till andra entiteter. Däremot ska begreppet metaforer inte blandas ihop med begreppet liknelser, som innebär att vi bara *liknar* idéer med frön. Metaforer innebär att vi tänker på och upplever idéer som frön och att de snarare är en och samma.

Figur 2 nedan visar en BEHÅLLARE, som i den metaforiska förlängningen till exempel skulle kunna vara den korg med ägg som finns i uttrycket "att lägga alla ägg i en korg". Det är en metafor som betyder att satsa stort på en enda sak, istället för att sprida risken, till exempel att investera sina pengar i en enda aktiefond. Så fungerar metaforer: Måldomänen *satsningen* liknar vår mentala representation av källdomänen, *korgen*, alltså de egenskaper vi har valt ut hos *korgen*. Satsningen blir en korg, och måldomän når källdomän, enligt figur 1 (*target domain* och *source domain*, se Lakoff & Johnson 1980).

Figur 1: Källdomän och måldomän i metaforer

Genom att granska måldomänen blir det tydligt vilka aspekter vi valt att lyfta fram i källdomänen, eftersom dessa är de gemensamma egenskaperna. Betyder äggkorgsmetaforen till exempel att vi tycker livet är fyllt av flera mindre enheter och att dessa är sköra, men har stor potential att växa?

Källdomänen kan också, genom sin egen fullödighet av egenskaper utöver den idealiserade mentala representation, få som ett eget liv och överföra ytterligare uppfattade egenskaper till källdomänen (ex. Lakoff & Johnson, 1980:142). Överförandet av egenskaper kan alltså till slut gå i båda riktningar. Exempelvis skulle metaforen om satsningen som en korg med ägg kunna innebära att vi börjar se satsningens olika delar (ägg) som sköra, trots att vi inte gjorde det från början, eftersom skörheten i skalet kanske inte var skälet till att vi valde just den metaforen utan möjligheterna i ägg som ska kläckas. Vi överför andra egenskaper från källdomänen till måldomänen än ursprungsmetaforen avsåg.

2.1.4 Polysemi

Polysemi är ett begrepp som inte nödvändigtvis behandlar kognitiv semantik – även om det med fördel kombineras med just denna teoribildning – utan avser ordnivån som sådan. Begreppet innebär att ett ord har flera inneboende betydelser. Detta gäller ordet *kring*, som både kan betyda att något rör sig i en cirkel kring något och att något statistiskt omsluter något på alla sidor, och fler betydelser därtill. I ett sammanhang som inte ger tillräckligt med ytterligare information kan ett sådant flertydigt ord tolkas på flera sätt.

Polysemi kan kontrasteras mot homonymi, som innebär att samma ord har minst två olika betydelser som inte har med varandra att göra, som exempelvis *salva*, som kan betyda både ett antal skott som avfyras i följd och en hudkräm. Dessa är troligen inte besläktade, vilket är kravet för att de olika betydelserna kopplade till ett ord ska kallas polysemi. Eftersom betydelser till polysema ord kan vara besläktade i flera steg kan det ibland vara svårt att se släktskapet mellan betydelserna och därmed utesluta att det är homonymi.

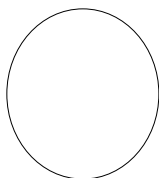
Det är viktigt att känna till förekomsten av polysemi, eftersom den omedelbara tanken troligen är att *ett* ord har *en* betydelse. Istället har i många fall ett ord flera etablerade och

besläktade betydelser. *Kring* har inte alltid en och samma betydelse utan har flera olika. Dessa kartlägger jag.

2.1.5 Bildscheman

För att illustrera de mentala representationerna använder man inom den kognitiva semantiken bildscheman ("image schemas"). Dessa kan med sin enkla struktur ofta bättre än ord beskriva vilken betydelse vi ger ett ord. Genom att skala av alla onödiga detaljer, sådana som skiftar från exempelvis katt till katt men inte förändrar det faktum att det för oss är just en katt, kan de ofta bättre än mer detaljerade bilder också visa denna betydelse; en katt, vilken individ som helst, visar inte vad vi ser som en *katt*. När detaljer som inte är nödvändiga för konceptet har skalats av blir bara enkla geometriska former kvar, eller, om det är en rörelse som avses, en pil i någon riktning. Detta för att exempelvis en absolut rund cirkel anses innehålla mindre information än en med ojämna kanter, som avviker från normen hos den absolut runda. Förenklingen ger utrymme för mer variation hos referenten.

De sorters bildscheman som används i samband med prepositionen *kring* är framförallt BEHÅLLAR-schemat och VÄG-schemat. BEHÅLLARE avser ett statiskt tillstånd där behållaren är minst tvådimensionell, har egen inre struktur och avgränsar det som är innanför mot det som är utanför (se *Figur 2*). VÄG avbildar en rörelse på en mycket grundläggande nivå, som sedan kan anpassas till att avbilda våra mentala representationer av de flesta rörelser, se *Figur 3* (Saeed, 1997). Detta schema visar den enklast möjliga rörelsen, i ett drag från A till B. VÄG och BEHÅLLARE kan naturligtvis kombineras, för att visa en rörelse i förhållande till en fast punkt.

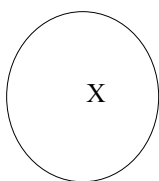
Figur 2: Bildschema för BEHÅLLARE

Figur 3: Bildschema för VÄG

I beskrivningen kan även användas begreppen *landmärke* och *trajektor* (Lakoff, 1987), där trajektorn är den entitet som fokuseras och lokaliseras, medan landmärket är referenspunkten. Termerna kan förkortas *LM* och *TR*. Andra exempel på hur trajektor och landmärke fungerar är *Katten (TR) står på bordet (LM)* och *Boken (TR) handlar om jordbruk (LM)*. Ett exempel är om *Figur 2*, som bara visar en BEHÅLLARE, förses med ett påstående, som *Ägget ligger i korgen*, är det ägget som är trajektorn, markerad med **x**, medan cirkeln, alltså BEHÅLLAREN, är landmärket: korgen. Denna metafor syns i *figur 4*.

Figur 4: Illustration av LM och TR för en BEHÅLLARE

Bildscheman ska inte alls ses som fasta geometriska figurer med vissa mått, exakta utseenden och så vidare, utan som schematiska, relativa avbildningar som kan förvanskas och omformas så länge förhållandet mellan schemats olika delar och mellan LM och TR inte ändras (jfr Tyler & Evans, 2001:741). Således kan en slingrig väg till arbetet schematiskt ses som VÄG och det byggnadskomplex som arbetet sker ses som BEHÅLLARE.

Som nämns i metaforavsnittet ovan nämner kan också abstrakta koncept vara BEHÅLLARE, som ett *projekt* någon arbetar med eller befinner sig i (exempelvis ”de överlämnade projektet till oss” och ”allt fler arbetar i projekt”). Beroende på vilka aspekter av projektet som belyses kan projektet också ses som en resa mot ett mål, så att VÄG blir aktuellt som schematisering.

2.2 Analys av prepositioners lexikala betydelse

Prepositioner är ord som i första hand betecknar en relation mellan två entiteter, abstrakta eller konkreta, och denna relation är oftast spatial. Ordklassen är i stort sett sluten och få ord tillkommer, däremot kan prepositionerna i sig glida eller utökas i betydelse. Konstruktionen *prepositionsfras* utgörs av en preposition med rektion (kring *huset*), där prepositionen utgör relationen mellan rektionen och matrissatsen (de kvittrande fåglarna kring huset).

Prepositioner har ofta beskyllts för att ha liten egen lexikal betydelse, alltså vara förhållandevis bleka ord i förhållande till de fraser de förbinder, men det har visat sig sant om enbart en del eller några användningsområden. Enligt Nationalencyklopedin gäller detta ”särskilt när prepositionen är beroende av ett överordnat verb, adjektiv eller substantiv” (www.ne.se/lang/preposition), men det har också gjorts andra försök att svara på vid vilka användningar prepositioners betydelser är tunnare. Klart står iallafall att deras betydelser i sammanhanget skapas i en komplicerad interaktion mellan ordet i sig, våra mentala ifyllningsmekanismer, referensobjekten, förutfattad kunskap och metaforer.

För analysen av hur ords, däribland i hög grad prepositioners, fullständiga betydelser och polysemi ska beskrivas verkar utbudet av verktyg lika stort som antalet forskare som tagit sig an uppgiften att analysera orden. Det gäller vad som ska tillskrivas ordens kontext respektive vad som ska tillskrivas ordet i sig, och det gäller hur många och vilka nivåer ordet ska analyseras i (ex. Tyler & Evans 2001:731). En svår och viktig fråga ligger i synnerhet i för det första hur prepositionens alla särskilda betydelser ska urskiljas och för det andra hur betydelsen när den används i en sats ska skiljas från betydelsen i de ord som omger den, eftersom de tillsammans bygger upp den betydelsehelhet vi uppfattar.

Anatol Kreitzer menar i en analys 1997 att prepositioner kan analyseras i tre nivåer: komponentnivån, relationella nivån och integrativa nivån (Tyler & Evans 2001:731). *Komponentnivån* utgörs av den schematiska bildens alla enskilda delar, som LM, TR, befintligheten av rörelse, kontakt och andra enheter som förmedlar nödvändig information om den mentala representationen. Den *relationella* nivån är kombinationen av dessa komponenter och relationen mellan dem, medan den *integrativa* är betydelsens samverkan med andra ord i ett språkligt sammanhang, oftast en mening. Den integrativa nivån är i regel den som är mest tillgänglig för oss som vanliga språkanvändare, men också den nivå där det är svårt att urskilja vilken betydelse som härrör från prepositionen och vilka som tillförs från resten av satsen, som jag nämnde ovan.

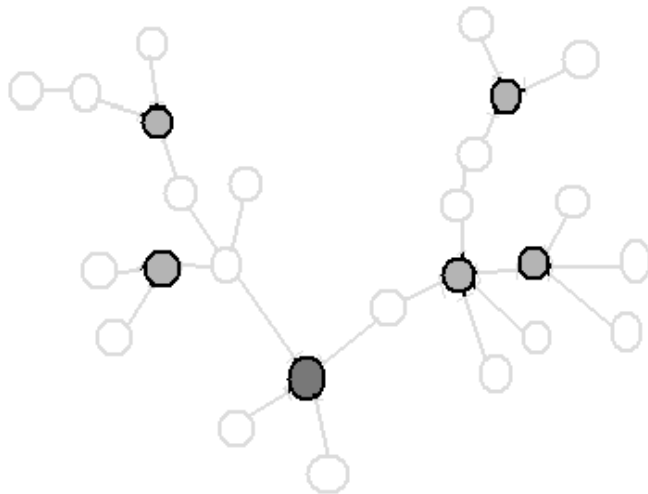
Kreitzer hävdade, i motsats till vad Lakoff gjorde, att nya inslag på komponentnivån inte gav nya särskilda betydelser, utan att detta bara vidgar ursprungsbildens betydelse, som fortsätter vara densamma på den relationella nivån. Lakoff, å andra sidan, eftersträvade fullständig specificering² i sina särskilda betydelser och upphöjde alla tillägg av nya beståndsdelar på

---

2 Fri översättning av uttrycket Lakoff själv använder: *full specification*. Jag kallar det även ”full specifikaion”.

komponentnivån till egna betydelser. Vilket alternativ man väljer av dessa två avgör på vilket sätt man delar in prepositioners betydelser. Jag har också behövt också bestämma mig vad gäller *kring*, om det är komponentnivån eller den relationella nivån jag låter avgöra hur många och vilka betydelser jag särskiljer.

Kreitzer stöter på problem med sin förklaring om att de särskilda betydelserna bara befinner sig på den relationella nivån när förklaringen inte kan etablera kopplingar mellan de tre enda särskilda betydelser av engelskans *over* han erkänner. Eftersom vi antar att enskilda betydelser i polysema ord är besläktade med varandra i en radialstruktur är detta ett tydligt tecken på att något saknas i beskrivningen; han bortser från den nödvändiga historiska och logiska kopplingen särskilda betydelser emellan (Tyler & Evans 2001:729). Det går inte att förklara deras samband med varandra när betydelsebeskrivningen är så övergripande, eftersom dessa samband kan ligga på den mer detaljerade komponentnivån. *Figur 5* illustrerar kritiken mot Kreitzers teori. De mörkt grå cirkelarna föreställer de särskilda betydelser han erkänner, de ljus grå strecken och cirkelarna är de som kritikerna menar är nödvändiga, men fattas i hans teori. För fullständig förståelse rekommenderar jag dock att se det i ljuset av hur radialstrukturer fungerar, vilket förklaras i *avsnitt 2.3 Radiala strukturer*.

Figur 5: Illustration av kritiken mot Kreitzers teori om särskilda betydelser

Tyler och Evans hävdar å sin sida att både Lakoff och Kreitzer misslyckas med att skilja prepositionens betydelse från kontexten (Tyler & Evans 2001:729). Istället presenterar de två andra kriterier för att särskilja en betydelse: För det första måste den förutom den idealiserade bildens grundinformation innehålla en betydelse som inte är fullständigt spatial och/eller att

förhållandet mellan bildens landmärke och trajektor har förändrats på grund av ytterligare inslag i bilden (troligen jämförbart med förändringar på komponentnivån). För det andra måste den nya betydelsen vara kontextoberoende, det vill säga att betydelsen ges av prepositionen själv och inte dess omgivande text.

Ytterligare en, och kanske enklare, variant för uppstrukturering av betydelsen presenterar Barbara Wege när hon delar upp prepositioners betydelseinnehåll i tre nivåer: en i det som är *inneboende* ("inherent") i prepositionen och beskriver förhållandet mellan två entiteter (landmärke och trajektor), en i det som är *relationellt*, som utgör kopplingen till ett konceptuellt schema (ett mentalt koncept) och en tredje som utgör kopplingen till det semantiska fältet (Rauh, 1991:282).

Det finns alltså flera olika varianter av analytiska metoder för att avgöra vilka distinkta betydelser som kan knytas till en preposition, varav jag presenterat några ovan. Det de nämnda har gemensamt är att de erkänner att prepositioners betydelser kan beskrivas med hjälp av bildscheman, att dessa bildscheman har olika enskilda betydelsekomponenter, att komponenterna har en relation till varandra och att denna enhet i sin tur samverkar med sitt sammanhang av andra ord i en sats för att åstadkomma en betydelse. De menar också att det är viktigt att skilja på när informationen som förmedlas av en preposition och dess sammanhang kommer från just sammanhanget respektive när den ligger i prepositionen i sig.

I detta avsnitt 2.2 har jag presenterat flera olika synsätt och vad de bygger på. Jag har även velat förmedla en övergripande insikt: Det är svårt att avgöra vilka betydelser som ska kallas distinkta och vilka som bara ska anses rymmas inom en annan, kanske mer övergripande, betydelse. När jag gör uppdelningen av *kring* i 15 olika betydelser i *avsnitt 5.1* går jag närmare in på mina egna ställningstaganden, som landar i ett pragmatiskt mellanläge mellan fullständig specifikation av betydelsekomponenter och att betydelser bara avgörs på den relationella nivån.

2.3 Radiala strukturer

Inom en kategori rymms flera enheter, som inte behöver ha en direkt koppling till ursprungsenheten, utan dessa är besläktade sinsemellan. Detta är tydligt i det australiensiska

språket dyirbal³ där det finns en kategori som innehåller ”kvinnor, eld och farliga saker”. Dessa tre koncept ska inte ses som att de alla har en gemensam nämnare, utan att ett ord i hela sitt möjliga betydelsespektrum, där flera olika metaforiseringar och flera olika framlyfta egenskaper är möjliga, kan ha något gemensamt med ett annat med ett annat betydelsespektrum, som då också får plats inom kategorin. Ett exempel på sådan utbyggnad av en kategori är att fiskar, som finns inom kategori nr 1 för att de är djur, men också fiskeredskap, som hör till samma grupp för att de associeras till fiskar. De hamnar alltså i grupp 1 trots att de varken är människor av manskön eller djur, vilket är kategorins ursprung, utan för att de i andra hand kan kopplas till en kategorimedlem närmare ursprunget (Lakoff, 1987:92f).

Detta gäller också för särskilda betydelser hos ord, vilket syns i ords polysemi och dessa polysemiska betydelser relation till varandra i detta, som man kan beskriva som en trädstruktur med en stam som växer uppåt och förgrenas i grenar. Det finns betydelser som utvecklas ur betydelser närmare ursprunget i trädstrukturen och det finns betydelser som först i ett senare skede omvänt kopplas till ett ord. Av dessa nya inslag ingår somliga bara linjärt, medan andra bildar noder, som i sin tur blir som en radialstruktur i radialstrukturen.

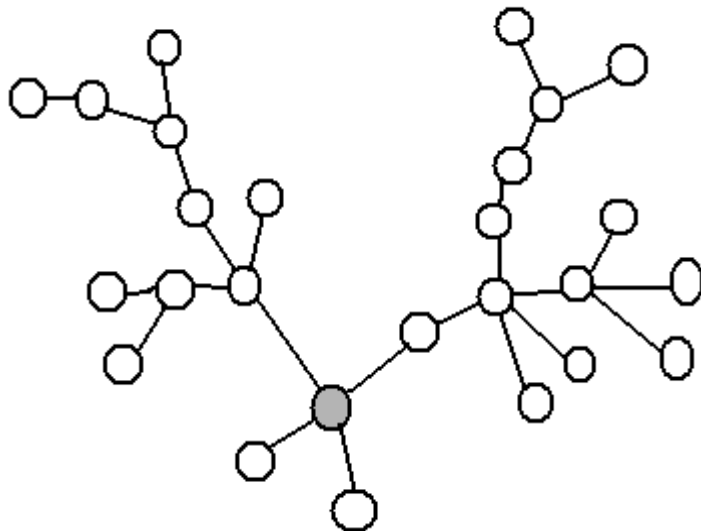
Ett exempel på hur en radialstruktur för kategorier kan se ut ges i *figur 6*. Varje cirkel representerar en särskild medlem i kategorin, i det här fallet alltså särskilt distinkta betydelser i ett ords polysemiska system, och den gråmarkerade cirkeln är ursprungsbetydelsen. Här kan man också se noder, som är stället där en gren delar sig i fler.

I träden finns två typer av länkar: *likhetslänkar*, som kopplar samman två betydelser med grund i samma bildschema, och *transformationslänkar*, som kopplar två betydelser som är besläktade genom någon form av schemaomvandling. När jag konstruerar radialstrukturen för *kring* illustrerar jag närmare hur dessa två länktyper fungerar i praktiken och kan visas i bild.

---

3 Detta språk talas av ett litet antal aboriginer i Dyirbal-klanen i nordöstra Australien och utgör en viktig källa boken ”Women, fire and dangerous things – What categories reveal about the mind”, skriven av George Lakoff och utgiven 1987. Han redogör för en studie som R M W Dixon gjorde fem år tidigare, som bland utforskar hur språket har fyra kategorier för världsliga ting. Dessa kategorier avgör om ordet i en mening föregås av *bayi*, *balan*, *balam* eller *bala*.

Om denna radialstruktur skulle representera hela grupp 1 i språket dyirbal skulle den grå cirkeln representera män och djur, som är ursprungsmedlemmen. Den närmaste vänsta cirkeln ovanför skulle representera fiskeredskapen, som är kopplade till fiskarna i ursprungsmedlemmen. Om fiskeredskapen i sin tur associerades till tre andra typer syns dessa tre som kopplade till den nod som är fiskeredskapen. Kategorin är alltså uppbyggd i flera steg.

Figur 6: Exempel på radialstruktur

Radiala strukturer är ett effektivt verktyg tillsammans med bildscheman för att analysera och kartlägga en prepositions polysemi. Många studier har gjorts på prepositioner, i synnerhet de något luddigare⁴ ("Chaining within categories: The Case of Over", Lakoff, 1987; "Image Schemas and Lexical Polysemy: The Case of Swedish *runt* 'around'", Ekberg: 1995; "Den lokativa användningen av *i* och *på*: en privativ opposition i betydelsesdomänen DIREKT LOKALISERING", Ekberg, 1991; "Präpositionen und Objekt-konzepte: Ein kognitiv orientiertes, zweistufiges Modell für die Semantik lokaler Präpositionen", Hottenroth, 1991; "Reconsidering Prepositional Polysemy Networks: The case of Over", Tyler & Evans, 2001; med många fler). Beroende på hur lämpad för betydelseutveckling prepositionen är ger radialstrukturerna polysemis förgreningar från en väldigt grundläggande nivå till betydelser som till synes inte har många likheter med trädets begynnelse, alltså det enda ordet betyde från början.

4 När prepositioners flertydighet och svårighet att avgränsa betydelser beskrivs i litteraturen jag har använt används ordet "fuzziness". Jag översätter det till "luddig" och använder det som term för kategorier som inte har tydliga gränser.

Kedjorna eller grenarna som de särskilda betydelseerna utvecklas i är framförallt etymologiskt grundade och inte till för en efterhandsstrukturering av betydelsekopplingar. Radialstrukturer ritas alltså inte upp för att i efterhand skapa en struktur för vår egen förståelse, utan för att visa hur betydelser faktiskt har utvecklats ur varandra. På det sättet visar en radialstruktur ett synkront tillstånd som dock har utvecklats diakront. Viktigt är också att den primära betydelse som ursprungsbetydelsen utgör inte ska blandas ihop med det schema som är tillräckligt idealiserat för att passa alla eller de flesta av de särskilda betydelseerna i en struktur. Ett sådant mycket idealiserat bildschema kan det ibland vara värdefullt att konstruera, även om det ibland inte fungerar för hela kategorin, men detta konstruerade bildschema är alltså inte samma som det som hela kategorin har sprungit ur: primärbetydelsen.

Tyler och Evans uppmärksammar hur den primära betydelsen har brukat urskiljas och ger ett förslag på metod för hur det egentligen borde ske. De menar att urskiljandet av den primära betydelsen ofta skett på alltför intuitiva och lösa grunder och presenterar följande kriterier: Betydelsen ska vara den som har (1) tidigast historiska förekomst, (2) störst andel av samtliga betydelsers förekomster i ordets semantiska nätverk, (3) tydlig avgränsning till andra prepositioner och slutligen (4) hålla för testet att betydelser har utvecklats ur denna betydelse och den inte själv kan härledas från någon annan betydelse. Tydlig avgränsning till andra prepositioner innebär att betydelseerna har tydliga gränser till varandra och därmed är svåra att blanda ihop och inte är utbytbara sinsemellan. Dessa fyra kriterier för att urskilja primär betydelse i en radialstruktur är enligt dem som skapat dem inte nödvändiga att uppfyllas allihop för att valet av den primära betydelsen ska vara giltigt, men de ger tillsammans en god bild av polysemins inre relationer (Tyler & Evans, 2001:733–735).

Vad gäller radialstrukturer finns ytterligare två viktiga perspektiv att känna till. Det ena behandlar i vilken mån de distinkta betydelseerna finns som fasta positioner eller inte och detsamma om huruvida grenarna är som etablerade och fastlagda förbindelser till nästa betydelse eller inte. Det andra behandlar att utvecklingen och sambanden i radialstrukturerna inte är så linjära och enkelriktat som teorin först kan ge sken av. Här kommer jag redogöra för båda synsätt.

Frågan om positionerna och förbindelserna dem emellan är fastlagda eller inte har delvis berörts tidigare, i samband med de två olika analyser Kreitzer och Lakoff gjorde av vad som ska gälla som särskild betydelse inom en polysemi. Lakoff hävdade full specifikation och

menade med det att med varje tillskott av specificering (exempelvis markerad kontakt eller icke-kontakt mellan LM och TR istället för att kontakt inte alls berörs eller VÄG som markerad som slingrig eller rak istället för att utseendet inte alls berörs) på komponentnivån tillkommer en distinkt betydelse. Dessa distinkta betydelser har alla sin egen position i radialstrukturen som etablerade betydelser. Kreitzer menade istället att de få men desto rymligare distinkta betydelserna som enbart avgjordes på den relationella nivån var tillräckligt idealiserade, ospecificerade och därmed tånjbara för att täcka användningen av prepositionen *over* han analyserade. De är specificerade för få komponenter och fungerar alltså som scheman för fler användningar av prepositioner. Kreitzers metod ger radialstrukturer med färre avgjorda betydelser, som är desto mer abstrakta och därmed mer kognitivt anpassningsbara.

Synsättet att trädet inte är fullständigt specificerat från början tangerar det generativa lexikon Lena Ekberg har argumenterat för. Hon menar att alla Lakoffs betydelser inte behöver finnas sparade som enskilda, oberoende betydelser i vårt inre lexikon, eftersom de ständigt genereras i redan givna och kognitivt etablerade processer, som alltså är de enda som behövs (Ekberg: 1995). I *avsnitt 2.4.2* presenteras dessa kognitiva processer närmare.

Tyler och Evans menar ytterligare att ett ords betydelser i själva verket är del av ett betydelsekontinuum med ständigt glidande övergångar snarare än distinkta, markerade betydelser i samma träd (2001:758). De utmarkerade cirkelarna ger enligt dem en falsk bild av att de distinkta betydelserna är avgränsade, när betydelserna enligt dem istället är en skala, som är glidande.

Den andra viktiga aspekten på radialstrukturer visar exempelvis Lakoff (1987) och Ekberg (1991) i sina analyser, nämligen att varken kopplingarna inom strukturerna eller betydelsernas utveckling inom dem är helt linjära, enkelriktade eller heller endast håller sig inom sin gren. Tyler och Evans (2001) argumenterar ännu tydligare för att de linjära och enkelriktade sambanden inte alls är en självklarhet i sin analys av vilka förändringar som skett med betydelserna hos *over*. De menar att nya betydelser kan uppstå i kombinationer mellan flera grenars betydelsekomponenter liksom med betydelsekomponenter som tillförs utifrån. Det gör att en ny betydelse kan innehålla ingredienser från flera grenar och delar i det semantiska nätverket, genom att språkanvändaren använder dessa koncept för att skapa en ny

konceptualisering av dem i kombination (Tyler & Evans 2001:758). Det finns således flera och ibland mycket komplexa vägar till nya betydelser.

Figur 6 är alltså en förenkling av hur radialstrukturer för ords polysemiska betydelser faktiskt kan se ut. För många ord skulle kopplingar inte bara finnas direkt inåt, till trädets rot eller ursprungsbetydelsen, utan även mellan de olika grenarna. En språkanvändare kan inspireras av konceptualiseringen i exempelvis tre olika distinkta betydelser, på olika grenar eller flera inom samma gren, och bygga ihop dem till en ny betydelse. Det kan göra det svårt att reda ut var en specifik användning för ett ord har sitt ursprung.

2.4 Språkförändring

Forskningen om språkförändring är innehållsrik och bred. Nedan listas översiktligt några av de mekanismer som finns bakom språkförändring, särskilt semantisk sådan, och som jag bedömer har spelat en roll i betydelseförändringen av *kring*.

2.4.1 Omanalys⁵

När Lakoff behandlar det australiska aboriginerspråket dyirbal och dess olika kategoriers medlemmar i sin bok driver han en tes som är viktig för att förklara ords betydelseförändringar eller -utökningar. Han menar att de underliggande mentala representationerna, som sedan ger upphov till utökningen av kategorin med nya medlemmar, må vara högst verklighetsförankrade i något skede, alltså till exempel förankrade i en för tiden aktuell myt eller metafor som utgör grunden för begreppet. När orden sedan övertas av nya talare tolkas de dock inte nödvändigtvis som att de har samma idealiserade representation; andra egenskaper kan lyftas fram i den nya talarens kognitiva analys och på så sätt försvinner den ursprungliga kopplingen till de andra medlemmarna i kategorin (Lakoff 1987:92f). Myten känner språkanvändaren inte till och det metaforiska sambandet med ursprungsordet bleknar.

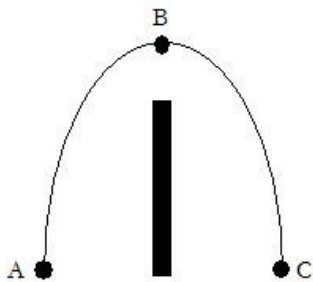
Så har en omanalys skett: Den nya språkanvändaren har gjort en annan analys av ett ords inneboende mentala representation än den som tidigare språkanvändare har gjort. Denna omanalys kan leda till att radialstrukturen i nästa steg utökas på grundval av den nya mentala representationen istället för den gamla. Det kan också hända att kategorin luckras upp, om

---

5 Ordet är en översättning av den engelska termen ”reanalysis”, som används flitigt i litteraturen.

tillräckligt många talare gör samma omanalys eller om den nya betydelsen och därmed användningen sprids.

Omanalys kan ske för att inte ordet och dess sammanhang förmedlas vid tal och skrift, inte prototypen eller den mentala bilden, som bara är implicit. Ordet bör vara flertydigt eller ha en svag egen betydelse för att omanalysen av konceptet ska kunna ske, och ju mer flertydigt och svagt desto lättare. Folketymologi⁶ är omanalys i en av sina tydligaste former.

Figur 7 Bildschema för The cat jumped over the wall

Tyler och Allen (2001) använder begreppet omanalys som teoretiskt verktyg när de strukturerar betydelserna inom och förändringarna av betydelserna för engelskans *over*. De visar exempelvis hur betydelsen av prepositionen *over* omananalyseras från "The cat jumped over the wall" (Figur 7) till "Arlington is over the Potomac River from Georgetown" (Figur 8) genom att språkanvändare valt ut en av de fyra komponenter som schemat för Figur 7 innehåller: PÅ ANDRA SIDAN, UPPÅT OCH BORTÅT, FULLBORDANDE och FÖRFLYTTNING. Genom betydelseolkningen och användning av denna blev PÅ ANDRA SIDAN en distinkt betydelse för *over* och fick sin egen plats i radialstrukturen. Detsamma skedde med betydelsekomponenten FULLBORDANDE, som gav upphov till att även en mening som *The movie is over* fungerar.

---

6 Folketymologi är fenomenet när ett ord ges en annan etymologisk förklaring än sin egentliga, för att en annan förklaring ligger närmare tillhands. Exempel på det är när *följetong* anses ha med ordet "följa" att göra när det i själva verket är en försvenskning av det franska ordet *feuilleton* eller när *bassäng* kan stavas "badsäng".

Figur 8 Bildschema för Arlington is over the Potomac River from Georgetown

Aitchison beskriver istället förekomsten av flera betydelsekomponenter och möjlighet till omanalys som att ord har flera skikt, med samma roll som Tyler och Allens ovannämnda komponenter (2001:128f). Dessa skikt, skriver hon, gör ordet flertydigt beroende på sammanhang och skikten som delar som kan frigöras och bli oberoende när de används i nya sammanhang. Lättast sker det om orden är rika i betydelse (många skikt) och diffusa ("fuzzy").

2.4.2 Förändring av bildscheman

En del av hur semantisk förändring sker kan förklaras med hjälp av bildscheman, alltså den förenklade, mentala representationen för ett ords betydelse. Enligt Ekberg (2001:25) kan det ske på fyra sätt:

- Specificering av bildschematiska parametrar
- Modifiering av bildscheman
- Metaforisk mappning⁷
- Omvandling ("transformation") av bildscheman

Specificering av bildschematiska parametrar innebär att information som schemat inte tidigare innehållit specificeras, genom att till exempel lägga till att LM och TR har eller inte har kontakt eller att LM är två- eller tredimensionell. Det är alltså samma sak som Kreitzer kallade specifikation på komponentnivån: betydelsekomponenter läggs till som inte fanns tidigare. *Modifiering av bildscheman* innebär att vissa delar av schemat sätts i centrum medan andra bortses ifrån, vilket kan ha sin grund i en omanalys. *Metaforisk mappning* innebär att egenskaper från en domän flyttas till en annan via gemensamt bildschema och därmed metafor. *Omvandling av bildscheman* innebär att bilden omvandlas eller omanalyseras enligt ett antal etablerade kognitiva processer till en ny variant med grund i den tidigare.

---

⁷ *Metaforisk mappning* är en översättning av det etablerade begreppet *metaphorical mapping*

För den sistnämnda modellen för semantisk förändring, omvandling av bildscheman, identifierade Lakoff (1987) 6 processer. Ekberg tar upp dem i sin analys av ordet *runt* (1995) men vill identifiera ytterligare en, här den sjunde i listan. Processerna är som följer, med exempel konstruerade av mig:

- Schemat VÄG är genom omvandling metonymiskt kopplad till VÄG med slutfokus. Det är en typ av ovan nämnda omanalys.
Exempel: ”Hon gick runt hörnet” kontra ”Hon bor runt hörnet”.
- Ett schema med en trajektor bestående av flera mindre delar (”multiplex”) är genom omvandling kopplad till en homogen massa.
Exempel: ”Fyren ligger omgiven av byggnader” kontra ”Hon sitter omgiven av mörker”.
- Ett schema med trajektor bestående av enskilda mindre delar i rad är genom omvandling kopplad till en endimensionell och heldragen linje.
Exempel: ”Längs rummets väggar sitter en list uppsatt” kontra ”Längs rummets väggar sitter tavlor uppsatta”.
- Ett schema med en trajektor bestående av flera mindre delar som täcker landmärket är genom omvandling kopplad till en trajektor som rör sig över hela landmärket.
Exempel: ”De utmanar på debatter landet kring” kontra ”Andra må fara landet kring”.
- Ett schema med en nolldimensionell trajektor längs en VÄG är genom omvandling kopplad till en endimensionell trajektor. Detta har att göra med vår förmåga att spåra den väg något rör sig på och se den som en sammanhållen enhet.
Exempel: ”Hon gick till ovanvåningen” kontra ”Trappan gick till ovanvåningen”.
- Ett schema som innehåller en (spatial) relation mellan de två delarna LM och TR är genom omvandling kopplad till ett schema där relationen istället kan vara mellan två delar inom samma del, som trajektorn. Prepositionen blir då reflexiv.
Exempel: Katten for omkring.
- Ett schema som innehåller ett trajektor som avgränsar landmärket runtom, vilket även kan ske om den gör det genom VÄG, är genom omvandling kopplad till ett schema med en trajektor som täcker hela den avgränsade ytan.

För relationen mellan de betydelser jag kartlägger för *kring*, och därmed hur radialstrukturen ser ut, spelar specificering, modifiering och omvandling av bildscheman en roll. Troligen gör även den metaforiska mappningen det i utvecklingen av betydelser hos ordet, särskilt för den senast utvecklade betydelsen jag belägger, även om metaforisk mappning är svårare att urskilja. Som jag ser det verkar de också samverka i betydelseförändring.

2.4.3 Några förklaringar till språkförändring – den språkliga nivån

Begreppet *pragmatic strengthening* myntades av lingvisten Elisabeth Traugott och innebär att en ny betydelse för ett ord befästs genom att användas återkommande och därmed få en egen plats i språkanvändares lexikon (Tyler och Evans, 201:745). Används ordet tillräckligt ofta i det sammanhang där den nya betydelsen impliceras kommer betydelsen att konventionaliseras.

Det verkar finnas ett vägval mellan dels den uppfattning som hävdar att nya oberoende betydelser genom *pragmatic strengthenings* blir just påtagliga, enskilda enheter i radialstrukturen och egna etableringar i det mentala lexikonet och dels den uppfattning som gör gällande att en sådan åtskillnad inte kan göras mellan *etablerad* och *inte etablerad*, eftersom betydelserna tillkommer genom ständigt pågående kognitiva processer. De etablerade betydelserna finns enligt det senare synsättet inte i sig, utan bara allmänmänskliga processer (som de ovan nämnda sju olika transformationerna), som ger upphov till olika förväntade utvecklingar i betydelsen hos ord. Denna fråga är också något jag behövde ta ställning till när jag kartla *kring*.

Jag menar, i likhet med i åtminstone förlängningen mycket av den litteratur uppsatsen lutar sig mot, att både etablering och processer har sin plats i betydelseförändringar och ordanvändningar. Detta eftersom det finns flera möjliga vägar till nya betydelser, men samtliga inte används; det brukar gå att förklara en förändring i efterhand men inte att förutse den. Alltså används inte alltid alla dessa föreslagna processer och alla möjliga vägar mot andra betydelser. Det finns också betydelseförändringar som inte tar dessa vägar, liksom det kan synas på ords förekomstfrekvens om de är etablerade eller inte. Oavsett om radialstrukturen för *kring* är bildad i processer och de oberoende betydelserna är glidande längs grenarna i övergångar istället för helt distinkta punkter i trädet eller inte verkar grenarna

förlängas och betydelser tillkomma som inte funnits förut – som den typ av *kring* som SAOB tog upp som ny 1938. Möjligheten må ha funnits tidigare, men den har knappt utnyttjats, tills den dök upp. Nu ökar den ständigt i användning och ser ut att själv kunna ge upphov till nya betydelser.

En språkförändring kommer gärna till genom att den tar fasta på svaga punkter i språket och på så sätt får in en fot (Aitchison, 2001). Aitchison jämför detta med en storm i en skog, där stormen existerar oberoende av träden och vice versa, men den kommer kunna fälla de träd som är svaga och har dåligt fäste i jorden (2001:151). På det sättet, beskriver hon, går trender i vad språket som socialt verktyg ska uttrycka, men dessa trender påverkar bara de delar av grammatiken och semantiken som ger den möjligheten, till exempel genom att vara flertydiga eller otydliga eller genom omanalys av nya språkanvändare ha tappat ett uppenbart ursprung. Därefter kan förändringen befästas genom *pragmatic strengthening*.

Ett annat förlopp som kan ligga bakom nya användningar av språkets olika enheter (både grammatiska och semantiska) innebär att till exempel ett ord av någon anledning börjar användas i ett sammanhang som möjliggör eller kräver en annan betydelsetolkning. Bara genom sin förknippning till det nya sammanhanget får det en ny abstraktion som förklaring till sin betydelse. Det får en förändrad mental representation, som möjliggör (återigen) nya användningsområden. På detta sätt kan förändringar i till exempel syntax eller betydelse börja i en liten detalj och sedan konventionaliseras, fördjupas till våra kognitiva lager, generaliseras och användas för fler språkliga företeelser som har koppling till den kognitiva representationen (Aitchison, 2001). Ytliga förändringar kan så ge upphov till allt djupare och mer långtgående förändringar i vårt språkliga system, genom vårt behov av struktur och förutsägbarhet.

Ett delvis påhittat exempel på ett sådant händelseförlopp, som ansluter till ämnet för uppsatsen, är om *kring* skulle börja användas för något som faktiskt är runt landmärket och inte på, i rubriker som *Kring några nyfunna brev från Emelie Högvist*. Rubrikförfattaren avser att ta upp sådant som löst angår de nyfunna breven, utan att specifikt angå dem lika tydligt som om rubriken exempelvis istället hade varit *Om några nyfunna brev från Emelie Högvist*. Språkanvändare som hör rubriken misstolkar i det här fallet den något luddiga prepositionen *kring* i ett sammanhang (*några nyfunna brev*) som inte heller ger tillräckligt med information för att på så sätt avgöra om det är något som är ”runt” eller ”på” som avses.

Möjligheten att misstolka användningen av *kring* är en svag punkt i språket, fler liknande exempel dyker upp och förändringen har fått in en fot.

Kring användes av rubrikförfattaren ovan om Emelie Högvists brev som något som verkligen befinner sig runtom, men nya språkanvändare tolkar användningen som att *kring* även kan betyda något som är direkt *på*, och denna användning sprider sig, även utanför rubriker. En betydelse (komponenten att *kring* även kan vara direkt på något) generaliseras till fler användningar av *kring*, och snart är det svårt att veta om *kring* i vilken användning som helst betyder det som är *runt* eller det som är *på*. En konventionalisering och generalisering av betydelsen från en enda otydlig användning har skett.

Generaliseringen av regeln ovan skulle kunna gå vidare så att språkanvändare bedömde att alla prepositioner som avser det som befinner sig runt landmärket men inte på eller där just det förhållandet är oklart kan användas för det som är på men inte runt. På så sätt har den lilla förändringen som från början skedde med *kring* fått en förändrad mental representation och gett upphov till förändring i hela systemet av prepositioner.

2.4.4 Språkförändring – en social process

Förändringar på det språkliga planet ger nya möjligheter, men spridningen av förändringar på semantisk eller syntaktisk nivå måste få en spridning för att förändra *språkbruket*, och här spelar det sociala samspelet människor och grupperingar emellan en roll. Språkförändring sker på båda plan, som är helt beroende av varandra.

Språket är ett medel, och samtidigt något levande som finns mellan människor, ungefär som en organism. I organismen agerar omanalyser förändringsagenter, och trender gör att vissa ord, vissa kategorier av ord eller viss meningsbyggnad skiftar. Sociolingvistikens goda skäl att tro att språk inte bara förmedlar budskap på den språkliga nivån, exempelvis genom ords inneboende betydelser och relationer till sammanhanget i den grammatiska satsen, utan även på den sociala nivån, genom att förmedla signaler om sådant som vilken språkdomän och socialgrupp vi befinner oss i. Diakront finns det trender kopplade till förändringar på ett samhällsligt plan och synkront finns det variation mellan socialgrupper, geografiska grupper och språkdomäner – som skillnaden på vardagligt talspråk och språk som används i

vetenskapliga skrifter (ex. Aitchison, 2001:49). Språkförändring tar ofta sitt fäste i ett av dessa områden, sprider sig sedan till övriga och blir allmänt accepterat språkbruk. Mellan dessa grupper och domäner varierar både tolkningar av lexikala betydelser och semantik.

Finns det variation på en punkt *kan* det vara ett tecken på att språkförändring är i vardande men det behöver inte vara så. För det omvända gäller istället att språkförändring *kräver* variation. Språkförändring förutsätter alltså alltid variation, mellan individer i en grupp, inom individer för olika situationer, mellan grupper och mellan språkdomäner, vilka det sprids emellan – vanligen från grupper och språkdomäner som har hög status. En språkförändring får alltså fäste i en grupp, etableras och blir normen, för att sedan sprida sig till en grupp, där i sin tur förändringen stegvis får fäste och etableras (Aitchison, 2001:65f). Detta bygger också på att vi anpassar oss till språkanvändare omkring oss och övertar företeelser inom grupperingar – vilket kan ske både medvetet och omedvetet.

Den språkliga variationen mitt i ett språkförändringsskede kan mycket väl leda till en form av dragkamp mellan olika typer av språkbruk, som kan pågå kort eller mycket lång tid – ibland i hundratals år (Aitchison, 2001:83). Detta kan bero på att olika sociala grupper identifierar sig med och medvetet eller omedvetet föredrar olika språkbruk och kan ha olika förhållanden till den dittills rådande språknormen.

Uppfattningen om själva språkförändringen är också viktig: Människor tenderar att länge inte alls reagera på en förändring som frångår standardspråket, om den inte är mycket påtaglig, för att i ett senare skede överreagera; människor lägger antingen aldrig eller alltid märke till det nya inslaget. Om användare är medvetna om den nya användningen av ordet kan detta påverka bruket av ordet och för en tid bromsa framväxten, men sällan hindra den helt (Aitchison, 2001:68f). I själva verket verkar språkförändring ofta ske enligt en s-kurva, med en långsam start i mindre delar av ett språk, snabb acceleration med spridning av förändringen till många fler delar och sedan utplaning i förändringshastighet (Aitchison, 2001:91f).

Betydelseförändring verkar alltså ske i ett mycket komplicerat nätverk av händelser, beroende på faktorer både på det lexikala planet och det sociala planet, där vägen visserligen kan förklaras i efterhand, men inte förutses.

2.5 Sammanfattning av använda teorier

Teorierna som jag låter utgöra grunden för att förklara vad *kring* betyder och hur användningen förändras utgår från den kognitiva lingvistik. Det är en teoribildning som ser språket som något som inte går att skilja från vår kognition. Därför har alla språkliga uttryck sin motsvarighet som förenklade och schematiska mentala konstruktioner, eller koncept. Språkliga uttryck kan också ses som ytliga manifestationer för mer djupgående kognitiva funktioner och konstruktioner, där vägen mellan vår omvärld och orden alltid går via vårt subjektiva medvetande.

Ett effektivt verktyg för att illustrera ords kognitiva idealisering är bildscheman. De viktigaste för min undersökning av ordet *kring* är schematiseringarna för BEHÅLLARE respektive VÄG.

Inom psykolingvistik spelar bland annat *kategorisering* och *metaforisering* en stor roll. Kategorisering innebär att vi – medvetet eller omedvetet – sällar bland den stora mängd information som omger oss och alla de egenskaper olika företeelser kan ha, vare sig det är ett abstrakt fenomen eller något konkret som till exempel en möbel. En kategori har då uppstått, med individer vi bedömer har något gemensamt. En kategori behöver dock inte ha en enda gemensam nämnare. Istället kan enskilda medlemmar i kategorin utvecklas eller kopplas till nya medlemmar, som inte har något gemensamt med ursprunget utan bara med en av medlemmarna.

Metaforisering innebär att vi utgår från uttryck eller begrepp från ett semantiskt fält och använder det i ett annat, ungefär som liknelser, med skillnaden att vi med metaforer i stort sett betraktar dem som en och samma sak; vi inte bara liknar idéer vid frön, vi tänker oss att idéer i någon mån är frön. I det fallet är källdomänen fröet och idén måldomänen. Metaforerna är ofta hämtade från spatiala relationer i vår omvärld, särskilt vår fysiska relation till denna omvärld, och ofta överförda till abstrakta företeelser. Vilka metaforer vi använder kan avslöja mycket om vilka egenskaper vi tillskriver måldomänen, eftersom vi tycker att de liknar varandra tillräckligt mycket för att förenas i ett uttryck.

Mycket grundläggande metaforer, som kan vara så osynliga eller invanda att vi inte alls märker dem, är orienterande (UPP ÄR BRA), FRAMFÖR ÄR MER UTVECKLAD,

CENTRAL ÄR VIKTIG), som hämtas från spatiala relationer, och ontologiska, som innebär att vi tenderar att se även oavgränsade objekt, både konkreta och abstrakta, som avgränsade enheter, eller BEHÅLLARE. Mer komplexa metaforer består av flera mindre delar och är ofta både mer kulturberoende och tydligt urskiljbara, som LIVET ÄR EN RESA.

Viktigt för min analys är också att många ord, även prepositioner, är polysema, vilket innebär att de har flera inneboende, besläktade betydelser. Orden är flertydiga, och beroende av sammanhanget framgår (oftast) vilken av de möjliga betydelserna som avses.

Verktygen för att analysera just prepositioners betydelser är många och olika, men har ofta det gemensamt att de erkänner att prepositioner består av flera betydelsekomponenter som har en relation till varandra och att denna sammansatta enhet i sin tur har en relation till sammanhanget. En stor svårighet ligger i att skilja den inneboende betydelse prepositioner bär på från den som tillförs av sammanhanget.

Kategorier i stort, liksom polysema ords samlade distinkta betydelser, kan illustreras med radiala strukturer, där kategorins medlemmar respektive ordets alla distinkta betydelser är kopplade till varandra i vad som liknar ett träd, sprungna ur (oftast) en ursprungsbetydelse. Kopplingarna kan antingen vara likhetslänkar, som kopplar samman specificerade betydelser med grund i samma bildschema, eller transformationslänkar, som kopplar samman betydelser som är besläktade genom någon form av schemaomvandling. Alla betydelser är inte direkt kopplade till ursprungsbetydelsen, utan kan utvecklas från en betydelse som i sin tur har utvecklats från ursprunget, och så vidare, i flera steg. På det sättet kan de särskilda, oberoende betydelserna för ett enda ord utvecklas mycket långt, och till slut ha ett släktskap till ursprungsbetydelsen som är svårt att se. Dessa radialstrukturer är av stor vikt för att förklara betydelseförändringar, också av *kring*.

Språkförändringar kan behandlas på fler nivåer än den rent språkliga, där jag framförallt använder mig av den kognitiva lingvistik. Jag behandlar språkförändring på två nivåer, som är helt beroende av varandra: den språkliga och den sociala, där den språkliga mer står för möjligheten till förändring än spridning av den medan den sociala framförallt står för spridning av den nya betydelsen. För den språkliga nivån lyfter jag vikten av omanalys av ords betydelser, där det dels ingår att en språkanvändare har möjlighet att analysera en betydelses mentala representation på ett nytt sätt när ordet används i nya sammanhang och

dels att en eller flera av de komponenter som en betydelse består av särskilt väljs ut och ger upphov till en ny betydelse. Jag lyfter också hur bildscheman kan förändras, genom specificering av bildschematiska parametrar, modifiering av bildscheman, metaforisk mappning och omvandling ("transformation") av bildscheman. Denna transformation sker i sin tur i flera olika kognitiva processer.

Pragmatic strengthening innebär att ett ord används tillräckligt mycket i ett sammanhang som möjliggör omanalys för att den omanalyserade betydelsen ska kunna börja användas självständigt och befästas som en distinkt betydelse.

Pragmatic strengthening som sätt att etablera nya betydelselösningsanvändningar angränsar till den del av språkförändringen som gäller den sociala nivån. Bland andra fenomen som är beroende av att språket också är ett socialt verktyg lyfte jag språkets betydelse som markör för grupp-tillhörighet och språkdomän och att trender går i vilka uttryck som anses rätt att använda. För språkförändring tar sig närvaron av olika sociala grupper och språkdomäner bland annat uttryck i en variation mellan dessa i vilket språk som används – det kan också variera för en enda individ trots att sammanhanget (gruppen eller domänen) förblir oförändrat.

Språkförändringar börjar ofta hos en grupp eller inom en språkdomän och sprider sig sedan till andra, tills den är fullt accepterad. Att en variation finns – framförallt *inom* en grupp – i grammatik eller semantik kan vara ett tecken på att en förändring är på gång. Åt andra hållet gäller att en språkförändring inte kan ske utan variation.

3 Material

För att kartlägga i vilka betydelser *kring* används och hur användningen av dem har sett ut över tid vände jag mig till skriven svenska. Numera finns sådan skriven svenska representerad i datoriserade och lättillgängliga språkkorpusar, från olika århundranden och texttyper. De jag använde mig av är samlad från svensk press.

Troligen finns det specifika språkmiljöer där *kring* används oftare, exempelvis i mötes- och företagskulturen, liksom i akademiska sammanhang, eftersom ordet kan ge en klang av

intellektuell upphöjdhet och medvetenhet. Där skulle kanske förändringen synas tydligare, men presstexterna får sägas vara mer giltiga för språket i stort; de kan ses som en bra representant för ”genomsnittlig svenska”. Ämnen av många olika slag behandlas, från sport till opera via krigsrapportering och politiska ledare och publiken är allmänheten. Texternas forum är också framförallt dagstidningarna, vilka brukar vilja hålla en genomtänkt kvalitet, med allt vad det innebär av allmängiltigt språk och en stor del sådant som redan omfamnats av den gängse språkkänslan.

Den största datoriserade språkkorpusen som finns att tillgå är Göteborgs universitets Språkbanken. Den är tillgänglig på internet och innehåller bland annat ett stort antal årgångar av svensk press. För 1965 består samlingen av fem stora svenska dagstidningar, för 1987 bara Dagens Nyheter och för 1995 återigen av fem stora svenska dagstidningar.

Emellertid sträcker sig Språkbanken bara till och med 2004 års tidningsårgång och består detta år enbart av Göteborgsposten. Därför tar Presstext över som undersökningens korpus från och med just 2004, eftersom den korpusen sträcker sig fram ända till idag. Min upplevelse var att användningen av ordet *kring* kan ha förändrats mycket de senaste åren, varför det vore mindre ändamålsenligt att avsluta undersökningen redan 2004. Presstext innehåller för 2004 13 tidningar, 1 TT-nyhetskälla och 1 uppslagsverk och för 2008 26 tidningar, 2 TT-nyhetskällor och samma uppslagsverk. Bland tidningarna finns det för båda år ett litet antal yrkesgruppsinriktade tidningar.

För fullständig information om samtliga årgångars i undersökningsmaterialet sammansättning i materialet, se *Bilaga 1*.

Det totala antalet meningsexempel med *kring* som fanns i de fem årgångarna var dock för stort för att handskas med i en undersökning som denna och reducerades, alla utom 1965 års årgång, som redan från början endast hade 365 förekomster av ordet. År 1987 reducerades förekomsterna till hälften, 1995 till en femtedel, 2004 till en tjugotredjedel och 2008 till fyrtiofjärdedel, detta för att åstadkomma en regelbundenhet i urvalet och ändå behålla det så stort som möjligt.

Tabell 1 visar de exakta siffrorna. Den del som fick vara kvar valde jag slumpmässigt ut genom hela årgången.

	1965	1987	1995	2004	2008
<i>Funna</i>	365	1076	1820	11528	21846
<i>Använda</i>	365	530	361	501	494

Tabell 1: *Funna* respektive *använda* exempel med *kring* per årgång

4 Metod

I följande avsnitt redogör jag för den metod jag använder i uppsatsens undersökning liksom de problem valet av metod innebär. Metoden innebär i stort att jag delar upp förekomsterna av *kring* efter bildscheman och efter andra kriterier, som om *kring* används spatialt eller abstrakt eller om *kring* användes i samband med något som avsåg kommunikation.

4.1 Beskrivning av metoden

4.1.1 Indelning efter bildschema

I användningen av *kring* identifierade jag 15 olika distinkta betydelser, som samtliga meningar kategoriserades in i. Om förekomsterna var flertydiga, alltså kunde klassificeras in i två eller fler av de 15 olika betydelsekategorierna, placerade jag dem också i alla dessa grupper – vilka dock aldrig blev fler än tre. Beroende på årgång var så mycket som mellan en femtedel och en tredjedel av fallen av *kring* flertydiga på detta sätt.

Den princip jag utgått ifrån för att komma fram till betydelserna har bestått av en kompromiss mellan att göra en fullständig redovisning av betydelse typer och att kartlägga tillräckligt många typer för att kunna se och förklara eventuella förändringar i användningsfrekvens och i betydelser. Det innebär att exempel som varit riktigt ovanliga i textmaterialet har uteslutits, både för att siffrorna inte skulle vara givande och för att det med väldigt få exemplar inte gick att belägga om det verkligen var en oberoende betydelse eller om det bara var en användningsvariant av en annan betydelsekategori.

Så långt det var möjligt arbetade jag enligt Lakoffs princip på full specificering, det vill säga att en specificering på komponentnivån förändrade betydelsen. Det innebar att de tre varianterna av bildscheman med en stillastående trajektor som *omsluter landmärket* på alla sidor (vilket vi senare kommer se kategoriseras som typerna 1 a, b och c, alla alltså i grupp 1) kunde skiljas från varandra, trots att det grundläggande bildschemat är detsamma för dem alla tre. Det gäller också den grupp med en trajektor som *kretsar kring landmärket* (grupp 3) och dem med trajektorer som *täcker hela landmärket* genom att röra sig eller vara flera (grupp 7). För den kategori med en trajektor som *omsluter landmärket tredimensionellt* (typ 6) och den kategori med en *trajektor som bara delvis omsluter landmärket* (typ 9) finns det tecken på att deras bildscheman kan specificeras med betydelsekomponenterna till exempel RÖRELSE, KONTAKT eller huruvida de verkligen täckte hela landmärket eller inte, men eftersom exemplen var så få och jag inte heller kunde se att det ledde till några övriga slutsatser om ordet uteslöt jag dem. De var alltså både svåra att belägga och tillförde inte analysen något.

Som vi kommer se hanterar jag genom den kompromissen också problemet med Kreitzers princip om uppdelning i distinkta betydelser bara efter den relationella nivån (se sidan 18), nämligen att den grova uppdelningen gjorde att kopplingar mellan de distinkta betydelserna i en radialstruktur inte längre gick att upprätta. Flera omanalyser och transformationer sker i detaljerna på just komponentnivån. I de enskilda komponenterna hos medlemmarna i grupp 1 och 3 för *kring* finns många förklaringar att hitta till utvecklingen i frekvens och betydelse för ordet.

De betydelsekomponenter jag har utgått ifrån i min analys är:

- rörelse och rörelseriktning hos trajektorn
- kontakt mellan landmärke och trajektor
- landmärkets och trajektorns dimensionalitet (i vissa hänseenden, mer om detta nedan)
- om trajektorn är en helhet eller består av flera
- hur lång väg kring landmärket som trajektorn täcker.

I klassificeringen ingår att dessa betydelsekomponenter kan vara markerade eller omarkerade, det vill säga om de inte ger någon information alls om exempelvis KONTAKT finns. Om

komponenten är markerad är betydelserna klassificerade efter om markeringen är positiv eller negativ, det vill säga om LM och TR exempelvis *har* KONTAKT eller *inte har* kontakt.

Fullständig redogörelse för samtliga 15 betydelser görs i *avsnitt 5.1 Resultat – De 15 betydelserna*.

Ekberg har gjort en analys liknande denna av betydelserna hos ordet *runt* (1995), som jag har inspirerats av, men hon kom till delvis andra slutsatser om indelning eftersom hon gjorde dem enligt andra principer. Det är alltså inte bara på grund av att det är två skilda ord vi har analyserat som indelningarna skiljer sig åt, utan Ekberg skulle troligen ha gjort en annorlunda analys även av *kring*.

Något som skiljer den här uppsatsens indelning i betydelser från indelningen av *runt* är trajektorns utsträckning i rummet utöver den utsträckning den har i relation till landmärket. Ekberg gör exempelvis skillnad på ”Vattnet runt ön var grumligt” och ”Hon var mycket smal runt midjan”. Denna åtskillnad kan dock inte jag se någon täckning för i prepositionen som en egen betydelse, utan menar att det är något som avgörs bara av sammanhanget och det lyssnaren vet om hur exempelvis vatten *kring* öar brukar vara. Istället är det viktiga den relation som *kring* uttrycker mellan landmärke och trajektor som är den enda som kan utmärkas som egna betydelser hos prepositionen. Jag har inte kunnat se hur till exempel storlek eller form hos de objekt som lokaliseras skulle kunna förändra bildschemat annat än på en nivå som är ännu mer detaljerad än komponentnivån och inte syns i den förenkling som är den mentala bilden.

4.1.2 Indelning efter andra kriterier

Förutom indelningen i 15 betydelser gjorde jag en klassificering för om *kring* användes spatialt, abstrakt eller halvspatialt. Spatialt angavs när både det ord som semantiskt bestämde prepositionsfrasen (oftast den fras som föregick prepositionsfrasen) och prepositionens rektion hade spatial betydelse, som i exempel (1). Det kan även gälla för sammanhang där meningen i sig är en metafor som används i en abstrakt betydelse, men *kring* fortfarande är i ett spatialt sammanhang. Metaforen finns då nämligen på en annan nivå än den språkliga, som

”Att gå som katten kring het gröt” eller ”De slöt upp kring kungen”, när det med detta inte avses ett fysiskt uppslutande utan att till exempel ge stöd i en debatt.

(1) I ett stort antal gryningsräder i och kring London i tisdags greps åtta män.

Tolkningen av om *kring* har använts abstrakt eller spatialt har alltså avgjorts av det bestämmande ordets faktiska referens, vilket leder till att en abstrakt metafor som i själva verket syftar på något spatialt klassificeras som just spatial. I exempel (1) är *gryningsräder* ett abstrakt koncept i traditionell bemärkelse, men mottagare av meningen ser framför sig vad de består av, nämligen människor som utför dessa handlingar på olika platser kring London: *kring* avses i spatial bemärkelse.

Meningsexempel (2) är ett exempel på när *kring* istället används helt abstrakt.

(2) Det ska råda öppenhet kring redovisningen av bonusprogrammen.

Exempel (3), (4) och (5) nedan visar alla när *kring* befinner sig i en mellankategori, alltså när rektionen eller den del av satsen som bestämmer prepositionsfrasen är vardera spatial och abstrakt och meningen därmed inte går att föra till ena kategorin. Det är en blandning. Det kan också vara när meningen helt enkelt är mycket svårtolkad och befinner sig i ett svårplacerat mellanläge mellan spatial och metaforisk/abstrakt användning.

(3) Jag frågar om det finns någon våldsamt firma kring Malmö FF.

(4) Ett tydligare exempel på att dansföreställningar allt oftare byggs kring en berättelse är nog svårt att hitta.

(5) Den turbulens som just nu råder kring det producerande bolaget

En klassificering gjorde jag för huruvida prepositionen kunde ersättas av ”rörande”, ”gällande”, ”angående” eller liknande koppling mellan rektionen och den enhet som bestämmer prepositionsfrasen. Detta för att ringa in den tillkomst eller förändring som jag upplevde kunde vara kärnan i betydelseförändringen och där *kring* framförallt tagit andra prepositioners plats.

Nästa klassificering låg i linje med denna, men markerade om det verb eller substantiv som *kring* kopplade ihop med rektionen kunde karaktäriseras som att det refererade till kommunikation eller undersökning, med tänkande och handlande, aktiva varelser inblandade. Detta gjorde jag också för att ringa in en förändring jag upplevde som kärnan i en betydelseförändring. Samtliga förekomster är abstrakta och utgörs exempelvis av dessa i följande meningar ur undersökningsmaterialet, oftast förkortade en aning:

- (6) ...*skriverierna* kring två ryska diplomater i Helsingfors
- (7) Jag hade bestämt mig för pausen långt före *uppståndelsen* kring Guldbaggen
- (8) Hon åter rollpersonerna *fantisera* kring det sudanesiska nubafolket
- (9) Myndigheten för skolutveckling fortsätter sitt arbete med att *stödja* skolorna kring betygssättning på olika sätt
- (10) *Konflikten* kring det planerade parlamentsvalet i Irak fortsätter.
- (11) Ett mänskligt *drama* kring ett omänskligt val – hanterat med enkel självklarhet.
- (12) Det svenska utrikesdepartementet arbetade med att få fram mer *uppgifter* kring det inträffade.
- (13) ...svarar på *frågor* kring graviditet, förlossning, pms, herpes och hormoner.
- (14) *Spelet* kring vad som ska hända med Malmö Stadion har pågått i åtskilliga år.
- (15) Möjligen har japanerna extra stor förståelse för hennes *ironiserande* kring våra försök att uppnå social status genom att klä oss på ett speciellt sätt
- (16) ...det som alla i branschen nu väntar på och *spekulerar* kring.
- (17) ...två *domar* i Regeringsrätten kring utländska spelbolags rätt att annonsera
- (18) ...*funderingarna* kring polisens avspärrning.
- (19) *Frågan* gällde information kring den anmälan om misshandel som hennes anhöriga lämnat till åklagare.
- (20) *Debatten* kring regeringsrapporten har varit polariserad i Storbritannien
- (21) ... en *intervjuundersökning* kring bilen som affärsverktyg
- (22) Företaget har vägrat *förhandla* kring lönerna.
- (23) Är *gåtan* kring Bärnstensrummet på väg att lösas? Peter den store fick rummet i gåva 1716.
- (24) Det är tydligt att det finns olika *minnesbilder* kring den saken, sade Eliasson
- (25) Berätta gärna någon *historia* kring receptet.
- (26) Beslutet beror på *oenighet* kring synen på de roller som ska utövas av vd och styrelse

Både klassificering efter ”rörande” och klassificering efter information/kommunikation visade sig inte vara de mest fruktbara, vilket istället var bildscheman och abstrakt/spatial, men gav ändå ett visst tillskott till analysen, framförallt genom förändringen de båda visade över tid och att de kan kopplas till en av de betydelsegrupper jag kartlägger.

Den slutliga klassificeringen gjordes med hjälp av bestämmaren till prepositionsfrasen, som kunde vara antingen ett verb (meningsexempel 27), substantiv i singular (28), substantiv i plural (29), adjektiv (30) eller saknas helt (31). Det innebär i praktiken att klassificeringen

skiljde på när prepositionsfrasen var ett prepositionsattribut i en nominalfras eller någon form av adverbial till en verbfras.

- (27) Skyttegravar som *slingrade* sig lik ormar kring internatskolan
- (28) *Konflikten* kring det planerade parlamentsvalet i Irak fortsätter
- (29) Att få fram mer *uppgifter* kring det inträffade
- (30) Säkerhetspolisen är *tystlåten* kring insatsen
- (31) Just kring påsk brukar det bli en väldig uppståndelse

Indelningen mellan ordklasserna gjorde jag i linje med uppsatsens semantiska uppgift, nämligen enligt funktion istället för form. Det fick som följd att exempelvis ”*kretsen* kring” och ”*gruppen* kring” klassificerades som plural och ”*ironiserande* kring” som verb. Både en krets och en grupp är en enda, men består av fler delar och jag gjorde bedömningen att vi tolkar en grupp eller krets kring något som *flera* kring detta något. *Ironiserande* betecknar här rörelse, varför jag klassificerade det som verb. Det viktiga var alltså genomgående språkanvändarens semantiska tolkning av ordet mer än formen.

4.2 Problem med metoden

Samtliga klassificeringar gjordes på egen språkkänsla, vilket för substantiv/verb-klassificeringen var tämligen okomplicerat, men för indelningen i de 15 betydelserna, i information/kommunikation och även i abstrakt/spatial var det desto svårare. Övergångarna var i många fall flytande, varför ibland det alternativ som passade bäst fick väljas ut, och bedömningen skulle ske på en språkligt mycket detaljerad nivå. Antalet *kring* som ingick i undersökningen var också 2 251 stycken, vilket tog lång tid och gjorde behovet av kontroller och återblickar stort för att inte göra klassificeringen beroende av när i undersökningen exemplet befann sig. Ett alternativ hade varit att ha en grupp informanter att jämföra betydelsetolkningar emellan, för att komma åt de individuella skillnaderna. Å andra sidan har jag varit tillåtande i möjliga klassificeringar och angett samtliga om jag sett flera möjligheter till tolkningar.

Statistiken är därför dömd att innehålla osäkerheter. Hur många går naturligtvis inte att säga, men det blir ett visst påslag till den statistiska osäkerhet som redan kommer med att ett urval gjorts.

Ett fel som följer med en bedömning av betydelse efter språkkänsla är att den med nödvändighet är tidsbunden till idag och inte går att ställa om på andra grunder än sådana som kan slutas av prepositionens sammanhang i satsen; en läsare kan inte glömma betydelser som har hunnit dyka upp sedan en text skrevs. Det innebär att satser som är flertydiga när undersökningen görs även måste klassificeras som flertydiga för exempelvis 1965, även om någon av betydelserna då ännu inte hade blivit oberoende lagrad i språkanvändarnas lexikon, det vill säga enligt den definitionen inte fanns.

5 Resultat

Resultatdelen ger en genomgång av de 15 oberoende betydelser som jag har hittat för *kring*. Jag går också igenom hur förekomsten av de olika betydelserna och de andra undersökningsvariablerna i undersökningsmaterialet har varierat över tid, illustrerat grafiskt.

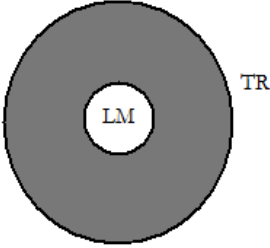
5.1 De 15 betydelserna

I det följande beskrivs de urskiljda betydelserna, vilken information schematiseringarna fångar och vad som ibland särskiljer dem från de andra, exempelvis om de ofta är flertydiga. Minst två meningsexempel ges för att förtydliga, samtliga hämtade från undersökningsmaterialet, men ibland något förkortade. Är ett område (trajektorn) gråfärgat innebär det att det att trajektorns utsträckning i förhållande till landmärket är positivt markerat, antingen för kontakt med landmärket eller för att det inte har kontakt. Den grå fyllningen används bara i grupp 1.

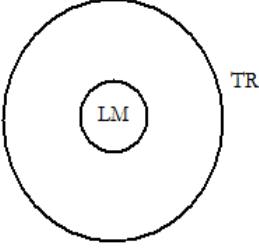
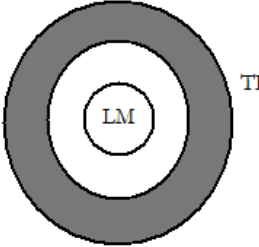
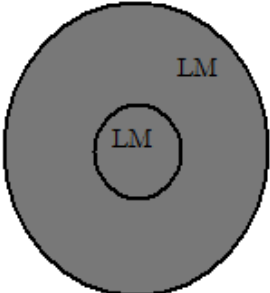
I de fall numreringen är grupperad, som 3a, b och c, är det gjort efter vilket bildschema varianterna har sin grund i. Inom gruppen skiljer sig bara betydelserna åt via specificering av bildschemat, det vill säga att en betydelsekomponent har markerats som inte fanns i

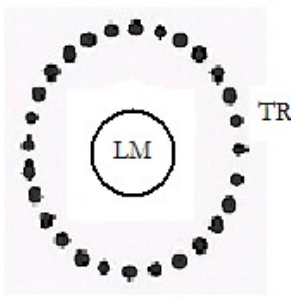
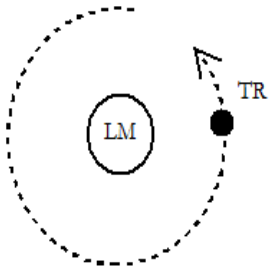
grundschemat eller att en markering som redan fanns istället har bytt positiv markering mot negativ eller tvärtom.

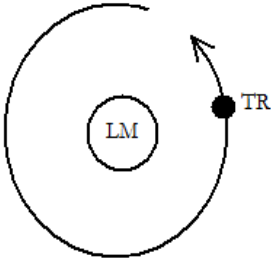
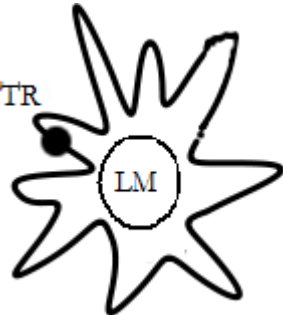
TR är trajektorn, som lokaliseras, medan LM är landmärket, som är referenspunkten, exempelvis i den första exempelmeningen nedan: *Variera pixlarna så att det liksom blir ett ludd (TR) kring programmet (LM).*

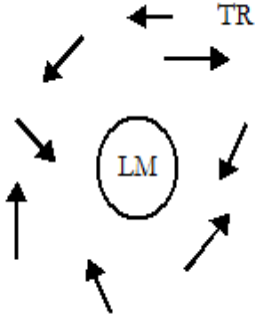
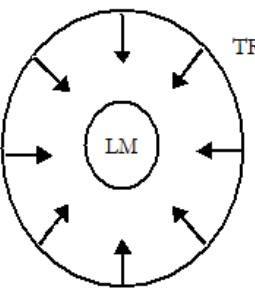
Numrering	Schema	Förklaring
1		Grupp 1 har alltid en statisk TR som omsluter LM på alla sidor.
1a		<p>TR omsluter LM på alla sidor och de har KONTAKT. TR är statisk.</p> <p>Många abstrakta <i>kring</i> hamnar i denna klass, eftersom dessa inte kan ha avsaknaden av kontakt markerad och också metaforiskt har kontakt.</p> <p>(I) Variera pixlarna så det liksom blir ett ludd kring kanterna</p> <p>(II) Det börjar klarna kring programmet</p> <p>Somliga exempel på 1a kan ses som att de innehåller DIREKT LOKALISERING⁸ (i likhet med prepositionerna <i>i</i> och <i>på</i>, se Ekberg:1991). Detta gäller i synnerhet för abstrakta användningar av <i>kring</i> (mening III), men kan även gälla a (mening IV).</p> <p>(III) Rättegången kring den hemliga organisationen</p> <p>(IV) Det sorlar lite lagom kring borden med levande ljus på</p>

8 Draget DIREKT LOKALISERING hos en preposition innebär att trajektorn befinner sig på samma plats som landmärket.

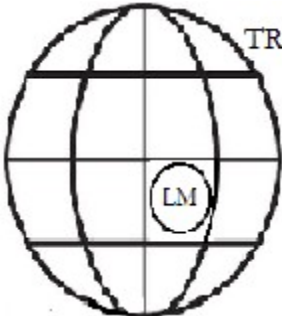
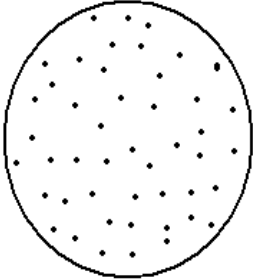
1b		<p>TR omsluter LM på alla sidor. TR är statisk. Schemat saknar markering för KONTAKT.</p> <p>Av exemplen är de flesta spatiala, i enlighet med förklaring till 1a. Ofta avslöjar inte heller sammanget i meningen om KONTAKT finns, utan det krävs kunskap på en nivå som inte är språklig.</p> <p>(I) Ett stort område kring stationen hölls avspärrat (II) Dramat utspelar sig kring matsalsbordet</p>
1c		<p>TR omsluter LM på alla sidor. TR är statisk. De har inte KONTAKT.</p> <p>Av exemplen är de flesta spatiala, i enlighet med förklaring till 1a.</p> <p>(I) Teorin bygger på växlingar i jordbanans form kring solen (II) Parkeringsförbud råder kring de största hotellen</p>
1d		<p>TR omsluter LM på alla sidor men har utöver det betydelsekomponenten DIREKT LOKALISERING positivt markerad. Schemat är statiskt, positivt markerat för KONTAKT och statiskt.</p> <p>Endast abstrakta <i>kring</i> har setts med betydelsen. Bland de spatiala kan denna betydelsekomponent bara anas (se 1a ovan).</p> <p>(I) Företaget har vägrat förhandla kring lönerna (II) I vår förening kommer vi att arbeta vidare kring en licensiering (III) Stora stycken av manuset bygger på de vittnesmål kardinalen gav kring de omskrivna övergreppen</p>

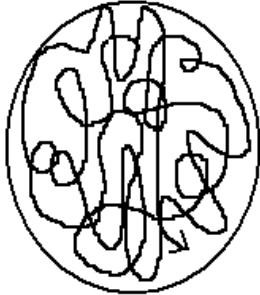

		(IV) Framtiden kring Djurgården/Älvsjös landslagsmeriterade anfallare är fortfarande oklar
2		<p>TR omsluter LM på alla sidor och är statisk, men består av flera delar istället för en helhet. Indelningen tar inte hänsyn till om betydelsekomponenten KONTAKT är positivt eller inte, men där verkar finnas båda varianterna.</p> <p>Flera av exemplen är flertydiga, särskilt ofta kan <i>kring</i> av typ 2 tolkas som 1a. Detta gäller när <i>kring</i> används abstrakt och substantivet som knyts till rektionen kan tolkas som en eller flera, liksom när meningen kan tolkas som både flera enheter kring ett landmärke och flera scheman med varsin enhet landmärke och trajektor, som i mening III nedan.</p> <p>(I) Prova i stället kvarteren kring den gamla börsen (II) Vi vet inte mycket om omständigheterna kring påkörningen (III) Länkarna brukar se liknande tendenser kring de stora helgerna</p>
3		Grupp 3 har alltid en TR i rörelse, som omsluter LM på alla sidor genom den VÄG vi kan spåra. Rörelsen går alltså som i en enkelriktad cirkel kring TR.
3a		TR omsluter inte LM på alla sidor på egen hand utan genom den VÄG vi kan spåra (se sidan 15). TR är positivt markerad för betydelsekomponenten RÖRELSE. Denna rörelse saknar däremot betydelsekomponenter för närmare beskrivning, det vill säga om rörelsen är rak och regelbunden (som 3b) eller varierar i avstånd från LM och slingrar (som 3c).

		<p>En flertydighet ligger ofta i i 3, eftersom detta kretsande också kan tolkas som ett statiskt omslutande, som exempelvis i mening III, och därmed även fungera för 1a eller 1d. Möjligheten att tolka 3a som 1d bör ha tillkommit de senaste decennierna, när 1d har etablerats som betydelse. 1a, å andra sidan, är troligen av de sedan tidigare etablerade kognitiva transformationerna (se sidan 20).</p> <p>(I) Tankarna mal ständigt kring olyckan (II) Och så spånade jag kring Öresund (III) ”Kim Andersson, 21, funderar fortfarande kring sin handbollsframtid”</p>
3b		<p>TR omsluter inte LM på alla sidor på egen hand utan genom den VÄG vi kan spåra. TR är positivt markerad för betydelsekomponenten RÖRELSE. Denna väg är markerad för att vara rak och regelbunden.</p> <p>3b används ofta spatialt, eftersom abstrakta verb eller för den delen substantiv med rörelsekomponent inte kräver annan information än att ett kretsande sker, men inte hur; sådan information sitter i konkretion.</p> <p>(I) Kring vardagsreligionens medansvar tassar de som katter kring het gröt (II) En stor del av livet på skolan kretsar kring extrema äventyr</p>
3c		<p>TR omsluter inte LM på alla sidor på egen hand utan genom den VÄG vi kan spåra (se sidan 15). TR är positivt markerad för betydelsekomponenten RÖRELSE. Denna väg är markerad för att variera i avstånd till LM och vara slingrig och oregelbunden.</p>

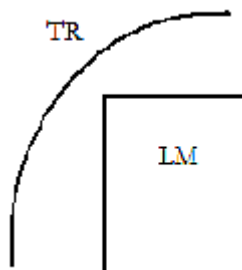
		<p>En flertydighet ligger ofta i meningar med 3b, se 3a.</p> <p>(I) När hon svartsjukt irrar kring svärsonens hus (II) Välbehagligt filosoferande kring sina mikrofontekniska finurligheter</p>
4		<p>TR omsluter LM på alla sidor, men består liksom 2 av flera delar istället för en helhet. Dessa saknar betydelsekomponenten för KONTAKT, men har betydelsekomponenten för RÖRELSE positivt markerad.</p> <p>En flertydighet ligger ofta i att 4 också ofta kan tolkas som 1a, det vill säga omslutandes LM statistiskt och som en enda helhet istället för flera mindre enheter.</p> <p>(I) Storm har det från början blåst kring honom (II) Turerna kring deras ituslitna vänskap</p>
5		<p>TR omsluter LM på alla sidor. Den saknar markering för betydelsekomponenten KONTAKT men är positivt markerad för komponenten RÖRELSE, där riktningen är in mot TM. En finare indelning i en TR som är en helhet eller består av flera delar har inte gjorts, men det verkar finnas båda typer.</p> <p>(I) [Företaget] har i över 30 år nischat in sin produktion kring hästsport (II) Samtliga partier synar leden och funderar på hur alla ska samlas kring en gemensam EU-politik</p>

6		<p>TR omsluter LM på alla eller några sidor med en positiv markering för TR:s tredimensionalitet. Detta är den enda klassen som är markerad för just DIMENSIONALITET.</p> <p>En skillnad finns troligen mellan betydelser som omsluter LM på alla sidor och sådana som omsluter LM snarare som en iglo, alltså lämnar delar otäckta av TR. Den skillnaden har jag inte sett som tillräckligt viktig eller vanlig för att behandla närmare.</p> <p>TR och LM saknar markering för KONTAKT och TR är statistisk.</p> <p>(I) Den utmanande dimbildningen kring hans vetenskap (II) Talibanerna har inte släppt sitt grepp kring landet (III) Vid juletid brukar annars regelverket kring traditionsdelikatesserna hävdas (IV) Ta ut det maximala genom att bygga upp rollerna kring den personliga identiteten</p>
7		<p>Grupp 7 består av en TR som håller sig innanför LM:s yttre gränser. TR befinner sig eller rör sig över hela ytan, men täcker den i formell mening inte, vi bara upplever det så, också i enlighet med transformationsprocesserna på sidan 15.</p>
7a		<p>TR täcker LM och består av flera delar istället för en helhet. LM är tvådimensionell medan TR saknar markering för dimensionalitet. Schemat är statistiskt. Markering saknas för betydelsekomponenten KONTAKT. TR är INNESLUTEN i LM, vilket tillsammans med 7b skiljer sig från samtliga andra typer av <i>kring</i>, som istället (åtminstone delvis) är uteslutna.</p>

		<p>Endast spatiala exempel har hittats, men även abstrakta borde vara möjliga.</p> <p>(I) Kring torget blir det marknad med bland annat försäljning av hantverk</p> <p>(II) Under tio olika debatter runt hela landet kommer de att utmana varandra på debatter landet kring</p>
7b		<p>TR täcker hela LM, en LM som är tvådimensionell medan TR är nolldimensionell (eftersom den är en rörelse). TR har betydelsekomponenten RÖRELSE och åstadkommer på så sätt täckandet av LM (se sidan 15).</p> <p>(I) Kolonistörer, som drog härjande, kristnande och civiliserande kring i de finska tassemarkerna</p> <p>(II) I stillhet seglar Sovjetunionens fem krigsfartyg kring i viken och skyddar sina egna båtar</p>
8		<p>TR befinner sig på båda sidor om LM, men inte runtom hela, utan på vardera sidan LM. Schemat är statiskt, betydelsekomponent för dimensionalitet saknas. Endast abstrakta exempel har funnits i undersökningsmaterialet, där <i>kring</i> med sammanhanget ofta kan ersättas med ett <i>cirka</i>.</p> <p>Typ 8 torde vara en vidareutveckling av 1a som omanalyserats med en av sina betydelsekomponenter.</p> <p>(I) En bjässe kom emot dem i ungefär 17 knop (<i>kring</i>⁹ 35km/t)</p> <p>(II) Erfarenheterna från börsyreåren kring millennieskiftet</p>

9 Detta är ett adverb snarare än en preposition, men för min analys av *kring* har det ingen betydelse.

9		<p>TR omsluter bara en del av LM. betydelsekomponent saknas för KONTAKT, liksom för RÖRELSE. De exempel som har kunnat hittas för 9 är få och det är möjligt att en finfördelning kan göras för exempelvis markerade betydelsekomponenter som FULLBORDANDE (mening III) och olika typer av RÖRELSE.</p> <p>(I) Det drar småsnålt kring kanslihusets knutar (II) Vattnet porlar och strömmar kring fören (III) Christopher Columbus galeas `Santa Maria', kring vilken man kan åka u-båt</p>
---	---	---

5.2 Kring i siffror

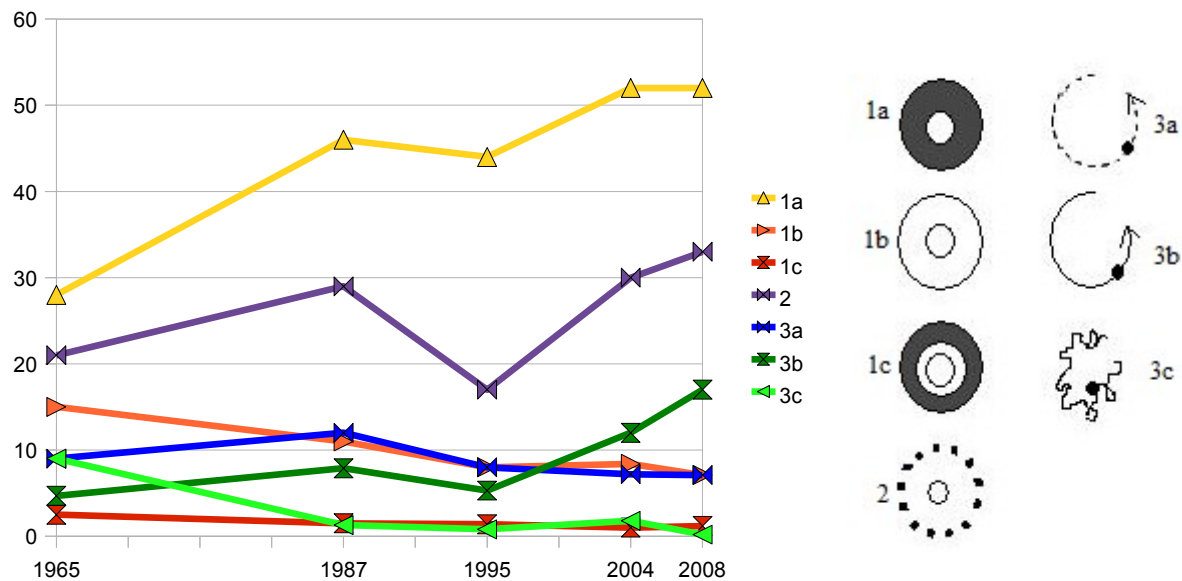
Nedan går jag igenom hur förekomsterna av de 15 olika klassificeringarna har förändrats från 1965 till och med 2008, med början hos just de olika identifierade betydelseerna. Därefter följer i nämnd ordning de procentuella förekomsterna av flertydigheten, av vilken ordklass *kring* föregås av, om prepositionen används spatialt eller abstrakt och till sist testet för om de kan ersättas med ett *rörande* och om de bestäms av något som kan kategoriseras som avser information eller kommunikation. Graferna som visas är resultatet av räknandet av förekomster i urvalen från Språkbanken och Presstext. De faktiska siffrorna jämfördes med hela urvalet för varje år, så att utfallet presenteras som en relativ frekvens: i procent. Alla siffror är alltså relativa, aldrig absoluta, i förhållande till hela det aktuella årets urval av *kring*.

Vid en jämförelse mellan tabellerna är det också viktigt att tänka på att två olika skalor används för y-axeln (på höjden): en upp till 15 procentenheter och en fyra gånger så stor, upp till 60 procentenheter. *Tabell 2, 5, 6, 7 och 8* går upp till 60, övriga bara till 15. Anledningen är att några av resultaten är för små för att vara tydliga i större grafer, liksom att graferna skulle behöva vara alldeles för stora med en stor del av grafens ytan oanvänd.

Samtliga siffror bakom graferna, både absoluta och relativa värden, finns samlade i tabeller i *bilaga 2*.

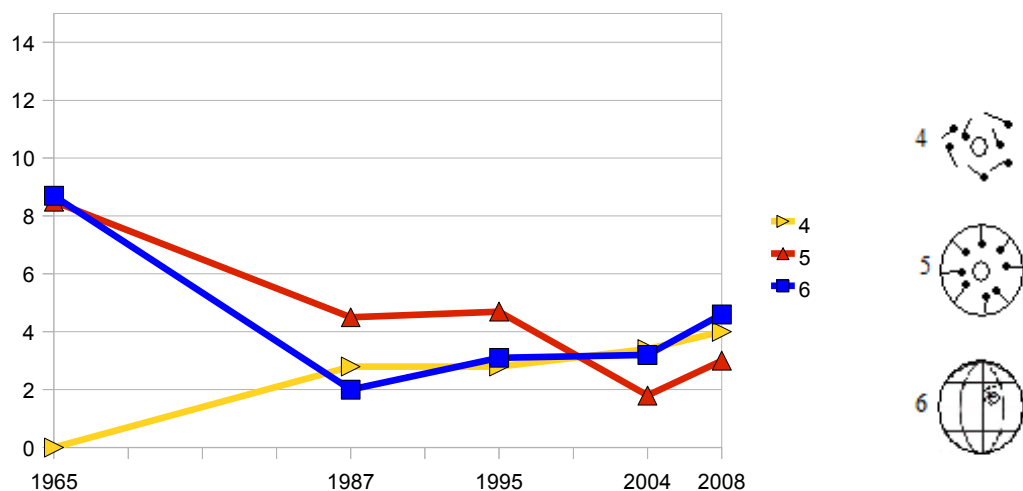
5.2.1 Polysemin

Tabell 2, 3 och 4 visar i tur och ordning förändringarna i användning för samtliga betydelserna, 1a till 9. För överskådlighetens skull är de uppdelade i tre olika grafer: 1 till 3, 4 till 6 och sist 7 till 9.

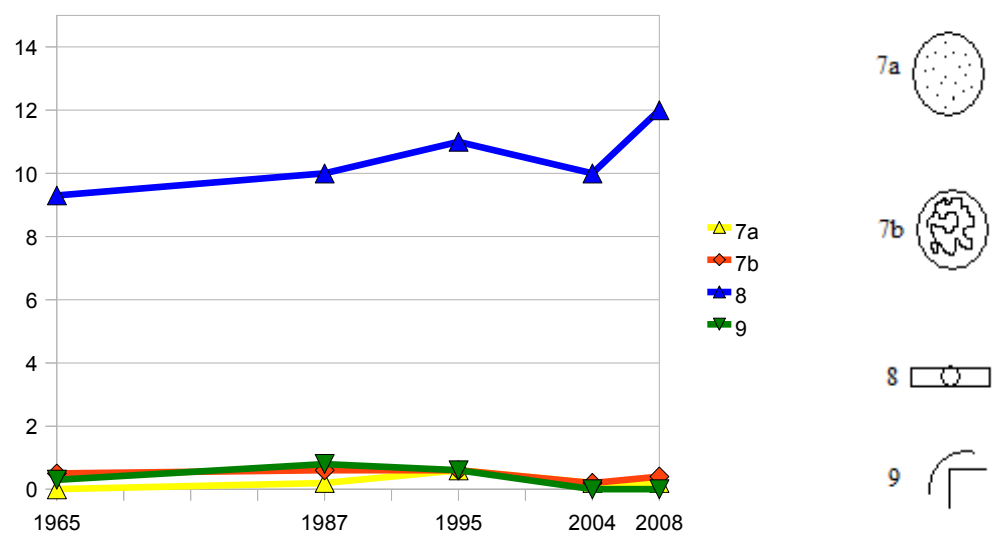
Tabell 2: Förändring för betydelserna 1, 2 och 3, %

Tabell 2, med de enklaste statistiska, omslutande (1a–b) och cirkulerande (3a–c) schematiseringarna, liksom där LM omges av flera statistiska delar (2), visar hur de flesta betydelser har leget tämligen stilla. De som däremot har rört sig märkbart är 1a (24 procentenheter), varav den största skillnaden märks hos de abstrakta förekomsterna av *kring*. I viss mån har även 2 och 3b (båda 12 procentenheter) rört sig uppåt, 3b särskilt det senaste dryga årtiondet. 1b och 3c har istället sjunkit något i användning.

Tabell 3: Förändring för betydelserna 4, 5 och 6

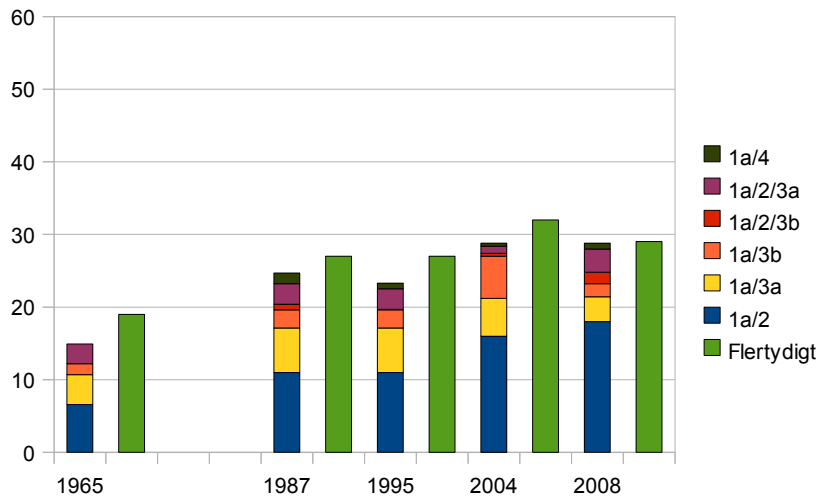
Tabell 3 visar förändringen i användning för betydelsen av *kring* med en TR som är uppdelad i flera och rör sig (typ 4), med en TR som närmar sig LM (typ 5) och en TR som är tredimensionell (typ 6). Bland dessa visar 4 en viss ökning och 5 en sänkning, särskilt undersökningens dryga två första årtionden. 6 sjunker kraftigt för att från 1987 repa sig i relativ frekvens.

Tabell 4: Förändring för betydelser 7, 8 och 9

Tabell 4 visar användningen av det *kring* som täcker en yta (7a och b), det som står för "cirka" (8) och det som bara omsluter en del om LM (9). Alla betydelser står i stort sett stilla på en

mycket låg nivå, utom 8, som ökade med 3 procentenheter.

Tabell 5: Förändring för polysemiska kombinationer

Tabell 5 visar utvecklingen av meningsexemplens flertydighet, alltså när en förekomst av *kring* har flera möjliga tolkningar av vilken betydelse prepositionen används i. Exempelvis betyder skrivningen 1a/2 att prepositionen kan ha haft både betydelsen 1a och 2, som i meningen ”skriverierna kring två ryska diplomater i Helsingfors”. De gröna staplarna visar den sammanlagda andelen av *kring* som kan tolkas på flera sätt. I de flerfärgade staplarna preciseras hur de vanligaste constellationerna förändrats i förekomst relativ till antalet samlade *kring* för året ifråga.

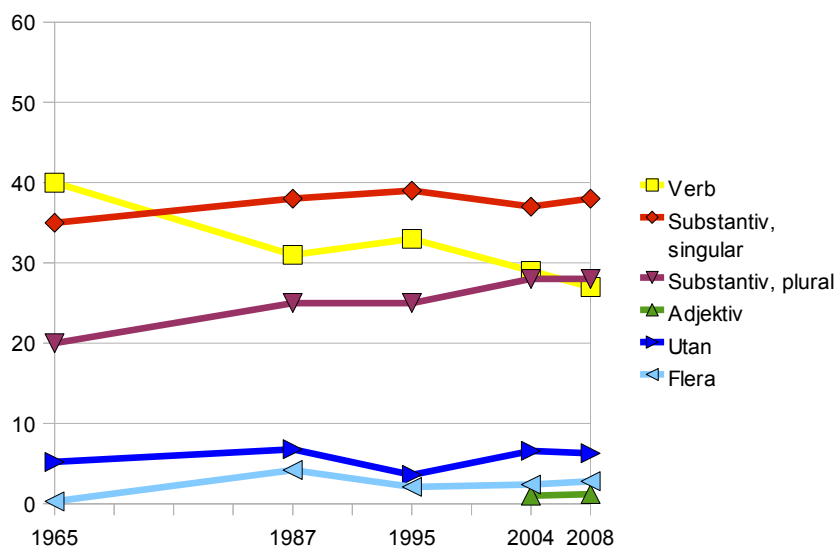
Sammanlagt har 16 stycken par eller trepar hittats, nämligen

- 1a/2
- 1a/3a
- 1a/3b
- 1a/3c
- 1a/4
- 1a/6
- 1a/8
- 1b/2
- 1b/7a
- 1c/2
- 1c/9
- 2/3a
- 2/7a
- 2/1a/3b
- 3a/1a/2
- 3a/1b

Flertydiga *kring* har ökat från 19 till 32 procent, med en liten sänkning mellan 2004 och 2008. Den konstellation som framförallt har ökat är 1a/2, där *kring* antingen kan vara statiskt och omslutande eller bestå av flera statiska delar. Övriga har fluktuerat men visar inte någon tydlig trend.

Värt att nämna är att 1a är med i samtliga av de vanligaste konstellationerna, 3 är genom 3a och 3b väl representerade, och naturligtvis 2. 1a är med i lite drygt hälften av samtliga. Typ 2 och 3a kommer på en god andraplats.

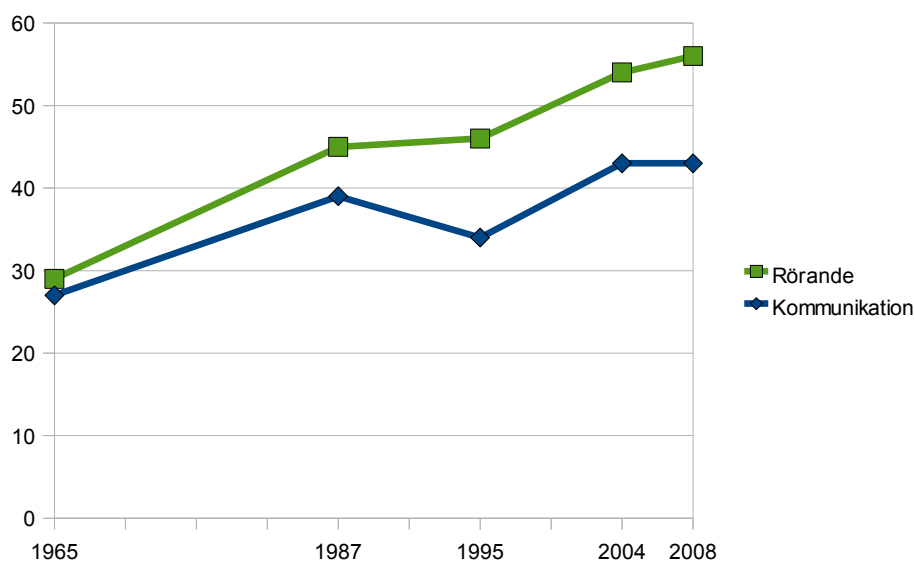
5.2.2 Övriga klassificeringar

Tabell 6: Förändring för bestämmarens ordklass

Tabell 6 visar utvecklingen av vilka ordklasser som bestämt prepositionsfrasen. Dessa ligger relativt stilla över tid, med undantag för användningen av plural- och verbbestämmare, som från att vara åtskiljda av 20 procentenheter möts på mitten med vardera ungefär 28 procent av användningen. Överlag har användningen av substantiv som bestämmare ökat, från sammanlagt 55 till 66 procent. Adjektiv som bestämmare av prepositionsfrasen dyker upp i väldigt liten mängd först mot slutet av undersökningsperioden, avsaknaden av bestämmare ligger stabilt kring drygt 5 procent och kategorin med flera bestämmare varierar mellan låga 0,5 och 4,2 procent.

Tabell 7 visar hur *kring* i sin abstrakta användning nästan har fördubblats sedan 1965: från 36 till 61 procent 2008, medan den spatiala och halvspatiala har delat på sänkningen; spatial användning har i relativa tal gått från 36 till 22 procent och halvspatial från 27 till 17 procent.

Tabell 8: Förändring för kring som rörande och kommunikation/information

Tabell 8 visar hur klassificeringarna ”*kring* som kan ersättas av *rörande*” och ”*kring* som kopplar ihop med rektionen något som kan karakteriseras som att det refererar till kommunikation eller undersökning” har förändrats mycket. *Rörande* har en stabil ökning från 29 procent till nästan det dubbla: 56 procent. *Kommunikation/information* ökar mindre – snabbast undersökningens två första decennier – och även mindre stabilt, men ändå från 27 till 43 procent.

5.3 Sammanfattning av statistiken

Några tydliga förändringar kan skådas i statistiken för åren 1965 till 2008, även om flera användningsområden inte visar någon tydlig trend, utan ligger tämligen stilla eller bara fluktuerar. Särskilt mycket verkar ha skett mellan 1965 och 1987, vilket syns i brantare grafer, medan ett trendbrott förvånansvärt ofta syns mellan 2004 och 2008, genom ett byte i trendriktning eller genom ändring av trendhastighet.

Flertydighet, abstraktion, substantivbestämaren, *rörande* och *information/kommunikation* har ökat särskilt märkbart, vardera med mellan 45 och 79 procent. Minskat i relation till användningen av *kring* i stort har alltså tydligt den spatiala och halvspatiala användningen, verb som bestämme och entydigheten.

Bland enskilda betydelser har den största ökningen skett hos 1a (den statiska, omslutande typen med positiv markering för KONTAKT) och 2 (motsvarigheten med den uppdelade trajektorn som dock inte markerar om KONTAKT gäller eller inte). 2 förekommer till mindre än hälften som spatial, och i sina abstrakta förekomster blir *kring* allt oftare flertydig tillsammans med 1a. Också 3b (det cirkulerande bildschemat med minst information) har ökat, en ökning som kan bero på ökad användning av uttrycket *kretsa kring*, vilket står för den stora merparten av förekomsterna. 1a, 2, 3a och 3b förekommer också flitigt i flertydiga meningsexempel, där 1a/2 är i särklass vanligast, och så gott som alltid abstrakt.

Sjunkit i relativ frekvens har istället den för KONTAKT omarkerade och oftast spatiala 1b, den för oregelbunden RÖRELSE markerade 3c, den för inåtgående RÖRELSE markerade 5, liksom den tredimensionellt omslutande 6.

4 Analys

I följande avsnitt gör jag en analys utifrån statistik och observerade förekomster av olika betydelser av *kring* för att förklara prepositionens polysemi och i nästa steg vad som hänt och varför.

4.1 Vad betyder *kring*?

4.1.1 Radialstrukturen

I den valda prepositionens polysemi finns inget extra förenklat bildschema som passar alla, vilket tyder på en radialstruktur där betydelsen av *kring* har hunnit utvecklas i flera steg. I kategorin har alltså, som tidigare har nämnts är möjligt, kategorins alla medlemmar inte direkt

koppling till ursprungsbetydelsen. 1b och 3a kommer tillsammans långt som grund, men 1d, 4, 5, 7 och 9 kräver inte bara specificering eller omvandling av bildscheman, utan en mer genomgripande omanalys.

Enligt Tyler & Evans ska den primära betydelsen inte blandas ihop med en betydelse som är mest idealiserad (förenklad), utan istället ha (1) tidigast historiska förekomst, (2) störst andel av samtliga betydelsers förekomster i ordets semantiska nätverk, (3) tydlig avgränsning till andra prepositioner och (4) själv inte kunna härledas från någon annan betydelse, utan ha alla andra betydelser härledda direkt eller indirekt från sig.

Enligt SAOB är de första betydelserna man kan belägga av typ 9 (1541), men med betydelsekomponenten FULLBORDAN, som alltså inte har hittats i uppsatsens undersökningsmaterial, av typ 3 (1584), oklart vilken av undertyperna a, b och c, och 7b (1527). Samtliga av dessa första belägg används i spatial betydelse. Övriga betydelser antingen kan beläggas till en bra bit in på 1600-talet eller senare eller anges bara i sammansättningen *omkring*. Betydelsetyp 1a är inte belagd enligt SAOB förrän 1848. Tas däremot *omkring* med och räknas som synonym, vilket SAOB i sin uppställning verkar göra och därigenom försvåra uttolkningen av vilka typer som faktiskt kunde beläggas först, finns ett exempel på 1a redan 1541.

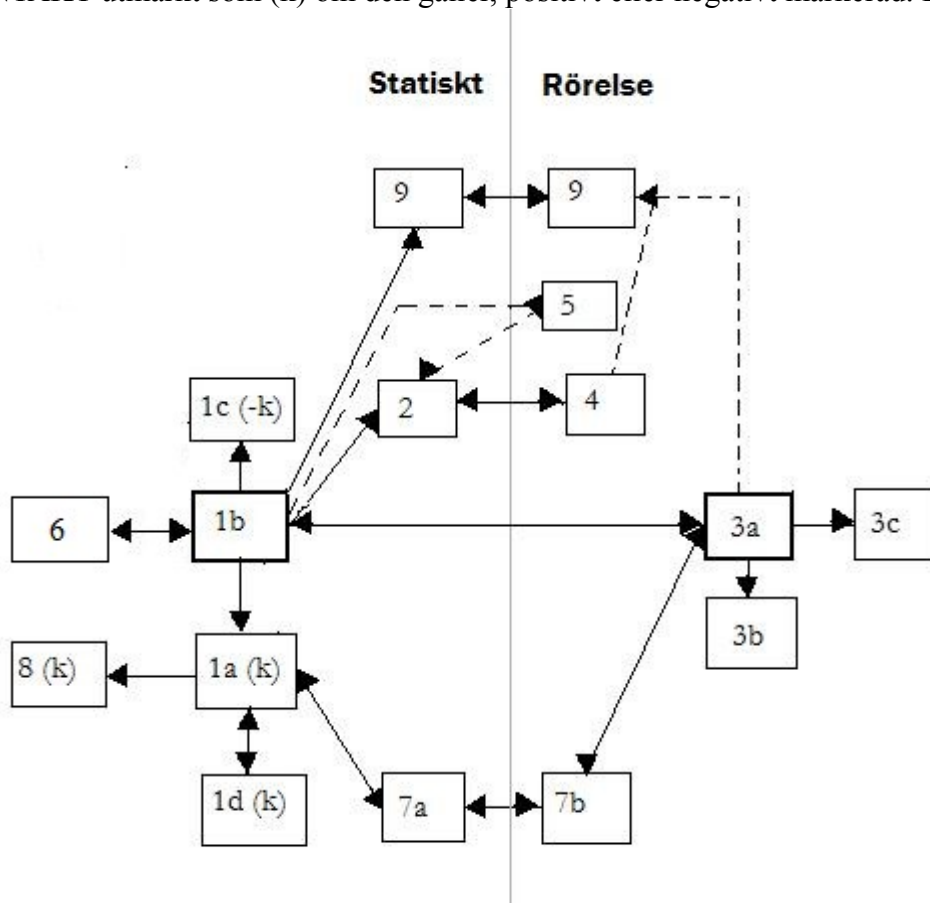
Den största andelen förekomster har i särklass 1a, med nästan en tredjedel av samtliga förekomster av *kring* 1965 och drygt hälften av alla förekomster 43 år senare. Näst vanligast var under hela undersökningsperioden typ 2.

Vilken betydelse av 15 definierade som har en tydlig avgränsning till andra prepositioner är svårare att avgöra, men det skulle kunna utesluta 7. Denna typ både täcker och har en typ av uppdelad DIREKT LOKALISERING som inte nödvändigtvis skiljer sig från andra prepositioner, kanske framförallt *över* ("butiker finns *över* hela landet"), men även *på* och *i*. Likaså skulle 1d kunna uteslutas, för att den liknar *i*, *på* och *om*, kanske ännu fler. Övriga typer måste sägas vara mer eller mindre tydliga i förhållande till andra prepositioner. Att definitionen på primära betydelser är oklar med hur den ofta synonyma prepositionen *runt* ska förhållas till denna tredje punkt tolkas i linje med att inget kriterium är nödvändigt, utan får modelleras efter varje situations behov.

För *kring* blir resultatet att 1b och 3a kan utgöra två centra i strukturen, eller rötter i trädet. Både det historiska materialet och avgränsningen till andra prepositioner är svåra att dra slutsatser av, däremot talar den relativa förekomsten av just de här typerna och att alla andra betydelser direkt eller indirekt kan härledas från dem för att de skulle vara de primära betydelserna. Det är också den slutsats Ekberg drar när hon konstruerar radialstrukturen för *runt* (1995:38).

Ett förslag på en något förenklad radialstruktur för *kring* presenteras i *Figur 8* nedan. Förslaget på radialstruktur ska framförallt ses som en illustration av relationen mellan de olika särskilda betydelserna av *kring* och ge en karta av prepositionen, och inte ge en heltäckande och genomgripande bild av hela radialstrukturen.

De huvudsakliga möjliga betydelserna är med, och i likhet med exempelvis Ekbergs radialstruktur för *runt* (1995:38) visar dubbelriktade pilar en transformation mellan bildscheman, som kan gå åt båda hållen, och enkelriktade att en specificering av vissa parametrar skett i en riktning. För tydlighetens skull är markering för betydelsekomponenten KONTAKT utmärkt som (k) om den gäller, positivt eller negativt markerad. Betydelser på

Figur 8: Grundläggande radialstruktur för *kring*

höger sida om det grå strecket är samtliga markerade för RÖRELSE, medan samtliga på vänster sida är negativt markerade för detta, det vill säga de är statiska.

Samtliga betydelser utgår alltså från antingen 1b eller 3a, som utgör centra i radialstrukturen. Därifrån är betydelserna besläktade i ett eller flera steg och genom olika sorters betydelseförändringar. Grupperna 3 och 1 hålls ihop till sin mest grundläggande variant med likhetslänkar, eftersom de är sammankopplade av specificering av bildschemat.

Typ 9 har en streckad linje till 3a och 4, för att visa två möjliga vägar till en 9 som visserligen har en TR i rörelse, men i den här beskrivningen inte är tillräckligt fint beskriven för att kunna preciseras ytterligare. Vilken koppling det är som gäller beror på om TR exempelvis har en enkelriktad VÄG eller en som rör sig i olika riktningar som 4. Detsamma gäller 5, men här beroende på om TR är en enhet eller flera.

Transformativa kopplingar, det vill säga dubbelriktade pilar, till 1a och 1b, som saknar markering för betydelsekomponenten KONTAKT respektive RÖRELSE, innebär en koppling även till de specificerade 1a och c. Genom likhetslänkar innebär det också en koppling till 3b och 3c. Exempelvis kan 2 och 5 lika gärna transformeras till omslutning med positiv som negativ och omarkerad KONTAKT runt om och 1b lika gärna transformeras till för RÖRELSE närmare specificerade 3a och 3c. Som specificeringspilarnas enkelriktning visar gäller dock inte det omvända.

Som synes är inte heller kopplingarna alltid enkla mellan två enskilda betydelser, utan det kan som för typ 4 finnas fler möjliga transformationer till en betydelse, som ibland också samarbetar. För typ 4 gäller att det finns en relation till en trajektor bestående av flera delar, typ 2, och en relation till en sammanhållen trajektor, typ 1. Den senast uppkomna betydelsen och den som har gett upphov till många språkvårdande kommentarer, 1d, har sin koppling till 1a, men via denna även till 2 och till 3a.

4.1.2 Metaforer

Kring bygger i sina abstrakta betydelser på ett antal metaforer. En är metaforen där LM är en BEHÅLLARE, med en avgränsning mot omvärlden och en inre struktur, en LM som TR

förhåller sig till. Denna ontologiska metafor passar nästan samtliga avgränsade betydelser. Med denna metafor kombineras NÄRHET ÄR PÅVERKAN och NÄRHET ÄR LIKHET (ex. Lakoff & Johnson, 1980:128), det vill säga att det som är omkring LM gärna har någon påverkan på denna och omvänt. Ett fjärde användbart verktyg är det kluster av metaforer som innebär att UPP eller NED innebär förändring av något slag. *Kring* befinner eller rör sig nämligen i motsats till det bara horisontellt i förhållande till referenspunkten, LM. Förändring kräver KRAFT och ingen KRAFT tillförs, eftersom TR alltid befinner sig på samma nivå. Jämför det med den förändring av tillstånd som signaleras i ”äta *upp*”, ”slå *ned*”, ”vakna *upp*”, ”lägga *ned*”, ”använda *upp*” och många fler. Jämför också skillnaden mellan exempelvis att ”slå” och ”slå *ned*” och att ”använda” och ”använda *upp*”.

Men ingen förändring sker och TR fortsätter befinna sig i ett neutralt men påverkande och – vid rörelse – planlöst förhållande till LM. Intrycket av planlöshet bygger även på metaforer knutna till VÄG-schemat, som antingen kan ha start och mål och därmed FULLBORDANDE, eller sakna detta, som i fallet med *kring* av typ 3, eller till och med irra på vägen, som typ 3c.

Således är valet av *kring* och dess användningar precis som med andra metaforer inte tagna ur tomma luften heller när användningen är annan än spatial.

4.2 Vad har hänt med *kring*?

Enligt statistiken har inte något genombrott skett under åren 1965 till 2008, eftersom inga nya betydelser kan skådas i undersökningsunderlaget, utan samtliga betydelser fanns redan då, däremot har somliga ökat mycket och blivit mer påtagliga. Redan 1965 kunde en tredjedel av *kring* ersättas med *rörande* och redan då uppgick orden för kommunikation och information i samband med *kring* till en fjärdedel – men 2008 ligger dessa varianter båda på runt hälften.

En nyckel för den vidare analysen ligger troligen också i de abstrakta varianterna av betydelsetyp 1a, som ökat stort, liksom den flertydighet som finns mellan 1a och uppdelade trajektorer eller trajektorer i rörelse. Vanligast bland flertydigheter har varit 1a/2 och någon variant av 1a/3. De förekomster där *kring* har en tydlig DIREKT LOKALISERING ökar också i antal, även om de förekommer redan på 60- och till och med 30-talet, av Wellander att döma.

4.2.1 Förutsättningar och händelseförlopp

Kring har lämpat sig väl för **metaforisk användning**, eftersom den passar väl ihop med våra kroppsligt förankrade föreställningar om exempelvis närhet och angelägenhet och även kan passa in i större metaforiska system, som idéer som behållare med gränser mot det yttre och tankar som vandrar. Detta byte mellan konkretion och abstraktion i metaforer har troligen gynnat utvecklingen av ordet: När det exempelvis varit ”storm kring”, ”stiltje kring”, eller ”strid kring” något – eller för den delen ”jättehumbug kring Rhodesia” som nedtecknades 1965 – har det inte alltid varit lätt att avgöra i vilken bemärkelse stormen och dess betydelse ska räknas, annat än att det är något som angår detta något, landmärket. Om striderna har skolat räknas som fysiska sådana eller abstrakta har inte alltid varit lätt att fastställa, och troligen ännu mindre för en lyssnare eller läsare som inte är uppmärksam.

I metaforen ligger en stor möjlighet, men också suddighet. Detta ligger i ena ändan av metaforspannet, de tydliga och kanske poetiska metaforerna, och också i den andra ändan, när metaforerna knappt märks för att vi tar dem för så självklara. I själva verket är de i det senare fallet en abstrakt betydelse överförd från vår fysiska verklighet: de ontologiska och orienterande metaforerna, och stelnade metaforer i allmänhet.

Den **abstrakta användningen** är en typ av metaforisk användning, som alltså historiskt brukar bygga på det i den fysiska verkligheten grundade uttrycket; enligt Sören Sjöström menar många språkforskare till och med att ökad abstraktion är en generell mänsklig språklig trend (Sjöström, 2001:155). Den abstrakta användningen av *kring* har ökat mycket de senaste decennierna. En användning där det ord som bestämmer prepositionen är abstrakt ger otydlighet och ett *kring* som är svårare att avgöra betydelsen för. Det har blivit tydligt i den här undersökningen, där det framförallt är de abstrakta användningarna som har varit flertydiga. *Betydelserna för abstrakta kring* saknar ofta tydliga avgränsningar i sin rörelse eller befintlighet och har svårt att hamna i typ 1c, 3b, 5 och 9, och uppenbarligen även 4, 5, 6 och 7, även om de senare inte har en lika intuitiv förklaring. De mentala bilderna bakom ett yttrande från 1987 som ”Till nyheterna kring den nya opinionionen hör...” är inte enkla att kartlägga entydigt. Enklare är samma årgångs ”Kring detta ställer hon udda brunbetsade böjträstolar”.

Bakom spridningen av denna metaforiska och abstrakta användning kan bland andra orsaker ligga en **social trend**, vilket jag dock inte belägger i uppsatsen utan bara kan spekulera i. Det är svårt att veta vad som är hönan och ägget i sammanhanget, men den abstraktion och otydlighet som ligger i att *ha en diskussion kring något* har en air av insatthet och vag storslagenhet. Möjligen står särskilt insattheten i motsats till prepositionens ursprungliga betydelse, som innebär något som inte går in på själva ämnet utan befinner sig runtomkring. Detta skulle visa vikten av de nivåer av språkbetydelse som inte ligger på den lexikala nivån, utan i de sociala signalerna de sänder. Säkert ofta med grund, som tidigare nämnt, i en ansedd socialgrupp eller språkdöman som tagit sig an uttrycket. Möjligen, men det är återigen bara spekulationer, har lockelsen i den atmosfär det sprider och den förenkling suddigheten innebär sin grund i att *kring* uppfattas som relativt betydelselöst i sig (mer om detta nedan), förstärkt av att den metafor prepositionen kommunicerar med är planlös och indirekt.

I *kring* ligger således ofta en **flertydighet**, särskilt för abstrakta användningar, och flertydigheten ser ut att öka, när med ökande flertydighet avses antal förekomster av ordet i flertydig bemärkelse. Flertydigheten ligger ofta i abstraktionen men också i ordets rika möjlighet till kognitiva transformationer: Det kan vara i rörelse, statistiskt, flerfördelat, helt eller delvis omslutande, och så vidare. Möjligheterna är onekligen många för ordet och verkar ha varit så länge, förutom de möjligheter till kognitiv transformation även Ekberg arbetade med i fallet *runt*. Till detta kommer prepositioners allmänna beroende av sammanhanget (i första hand bestämmande och rektion) för att ge deras relativt betydelselösa struktur också en kropp. Strukturen kan vara idealiserad nog att bereda möjlighet till upphovet av många typer av användningar, förutom att det är svårt att skilja prepositionens betydelse från sammanhangets och sammanhanget dessutom så småningom kan ge upphov till nytolkningar och därmed nya oberoende betydelser hos prepositionen. Detta sammantaget skapar flertydighet hos ord.

Ett tecken på den valda prepositionens brist på entydighet är att den i undersökningsmaterialet inte sällan används där flera ord bestämmer prepositionen och exempelvis en betydelseklassificering inte kunnat göras eftersom bestämmarna har manat till olika bildscheman, eller där bestämmande helt enkelt saknas. Exempel (32) och (33) nedan har flera ord som bestämmer prepositionefrasen, (34) och (35) saknar bestämmande:

(32) Boken handlar om två bröder, livet och människorna kring dem

(33) Det blir en blandning av reportage, författarmöten och samtal kring böcker

(34) Kring fem miljoner lever i Europa

(35) Minnesdagen infaller 2 febr. och kring denna dag högtidlighålles minnet i
Hamburg

Den senare har över tid en ungefärlig jämn nivå på kring 6 procent, medan varianten med flera bestämmare varierar mellan strax över 0 och 4 procent. Däremot saknas jämförelser med andra prepositioner för att avgöra om det är något som gäller just *kring* i särskilt hög grad. Användningen vid flera olika bestämmare skulle också kunna ha att göra med de möjligheter som ligger i betydelsekomponenten DIREKT LOKALISERING liknande *på* och *om*, vilket förklaras närmare nedan.

Flertydighet ger naturligtvis precis som rikedom på betydelsekomponenter en möjlighet till **omanalysis**, där en del av de möjliga komponenterna i ett ords fulla men idealiserade schema utnyttjas och ger grunden för en ny oberoende betydelse. Detta ser ut att ha hänt med *kring*, som i så gott som samtliga sina förekomster av abstrakt 1a ger en möjlighet till analys av betydelsen som DIREKT LOKALISERING istället för det *kring* har brukat avse: att hålla sig utanför rektionens konkreta eller imaginära gränser. Detta gäller långt färre spatiala än abstrakta exempel, men tidigare nämnda ”Det sorlar lite lagom kring borden med levande ljus på” är ett exempel. Området omkring borden är troligen det som avses, men det finns en möjlighet att tolka sorlet som att det även schematiskt gäller positiv markering för DIREKT LOKALISERING, innanför landmärkets gränser. Den omanalyserade komponenten har lyfts ur typ 1a och blivit en oberoende betydelse 1d, som fortfarande sticker i mångas språkögon men ändå verkar se en vår och en verklig etablering i standardspråket.

Här kan också en **omanalysis av metaforen** ha spelat in, där det som är runtomkring, berör och påverkar LM också kan tänkas gå innanför LM:s tänkta gränser. Det som har en anknytning till något måste onekligen också ha en möjlighet att beröra det inifrån, inte bara på utsidan. Närhet är påverkan, men denna närhet och påverkan kan lika gärna vara direkt lokaliserad. Den språkanvändare som hör användningen av *kring* i ett sammanhang där metaforen NÄRHET ÄR PÅVERKAN är tillämpbar behöver inte känna till den metaforiska bakgrunden till användningen av uttrycket och därmed kan en omanalysis ske av det till något som är inuti.

Omanalysen ovan grundar sig dock i den på alla sidor omslutande, statiska och för KONTAKT positivt markerade betydelsen 1a. De kognitiva transformationerna och

specificeringarna enligt Lakoff och Ekberg ger möjlighet till många distinkta betydelser i det polysemiska nätverket för ett ord och den föreslagna radialstrukturen för *kring* visar också att många av dessa vägar utnyttjas. **Benägenheten att transformera ett bildschema till just 1 och 1d** verkar vanlig och stark, och radialstrukturen visar hur såväl scheman med uppdelade trajektorer (typ 2), med en rörlig eller flera trajektorer som täcker hela LM (typ 7) som med en kretsande trajektor (typ 3) har transformativ koppling till just 1 och 1d. Typ 2 och 3 är också vanliga i flertydiga tolkningar med 1a; mängder med meningar i undersökningsmaterialet kunde tolkas som antingen flerfördelade trajektorer eller en hel omslutande, som antingen en statisk och omslutande eller en i rörelse (oftast typ 3a) eller som alla dessa tre tillsammans. Detta sammantaget skulle visa benägenheten att transformera och oanalysera flera *kring* till direkt lokalisering.

Typ 7 kan räknas bort i det här sammanhanget, eftersom den förekommer så sällan och aldrig är flertydig; den har fört en avgränsad och traditionell tillvaro ända sedan åtminstone 1500-talet, och en stabil sådan på mellan 0 och 0,6 procent under åtminstone undersökningens 44 år. Hur relationen till övriga i det polysema trädet egentligen ser ut för 7a och 7b verkar återstå att svara på.

Således finns många möjliga vägar till 1a och DIREKT LOKALISERING, genom oanalys, flertydigheter och kognitiva transformationer, underlättade genom flertydigheten och abstraktionsbenägenheten hos *kring*, svaga punkter förstärkta eller utnyttjade av en trend, som tillsammans ger upphov till en tydlig och pågående förändring i prepositionens användning och betydelse.

4.2.2 Upplevelsen av förändringen

En viktig aspekt på framväxten av nya användningsområden bygger också på just dessa alla vägar, och på den tvetydighet som fortfarande finns i 1d, som kan vara både *kring* och *på* LM. Eftersom många vägar leder till denna tolkning **kan det också tyckas att såväl flera *kring* något som en rörelse och en enhet *kring* något kan användas på detta sätt**. Möjligheterna är många och fortfarande vilar den idealiserade bilden av ursprunget för *kring* i bakhuvudet, nämligen ett *kring* som håller sig vid sidan av. Det ligger också mycket i att kopplingen mellan typ 1 och 2 respektive 3 är transformativ och dubbelriktad; 1d kan reflektera tillbaka

på och påverka både 2 och 3, istället för bara det omvända. Detta påverkar troligen tolkningen av hur somliga av just de typernas betydelse tolkas. En möjlig tolkning av det hela är att exempel som *diskutera kring* även kan via transformation nå LM och DIREKT LOKALISERING och att detsamma gäller trajektorer som är en grupp. Det beror på vilken av de möjliga typerna i betydelsen som språkanvändaren lägger märke till och om det kan vara så att upplevelsen är att det verkligen är en cirklande rörelse eller uppdelad helhet när den mentala bilden och konstruktionen och förståelsen av satsen i själva verket tar vägen via statistiska, omslutande, direkt lokaliserade 1d.

Om *kring* upplevs ha en bleknad betydelse och därmed bred användning kan det ligga i att de möjliga vägarna till betydelse – särskilt den med tanke på grundbetydelsen mindre intuitiva 1d och somliga 1a med inslag av betydelsekomponenten DIREKT LOKALISERING – är många. Men det skulle också kunna bero på **många olika oberoende betydelser**, som alltså bara blir fler. Uppsatsen visar 15 olika betydelser av tämligen olika slag i mängder av olika användningar, där särskilt den senaste i sin frångång från ursprungsidealiseringen fastnar i språkörats nät. Att betydelserna är många och av många olika slag kan ge intryck av en bred och i förlängningen bleknad betydelse.

Den direkta lokaliseringen på LM öppnar troligen också för många möjligheter som inte funnits tidigare, vilket kan ge ett nytt intryck av *kring* som en universalpreposition, det vill säga en grammatikaliserad preposition som uttrycker en relation vilken som helst, eller åtminstone en preposition med brett användningsområde. Uppsatsen undersöker inte närmare denna komponents betydelse i (svenska) språket, men det kan mycket väl tänkas att det är ett vanligt sätt, grundat i metaforer, att uttrycka många relationer som behöver en språkdräkt. Två andra prepositioner med DIREKT LOKALISERING är, som Ekberg visar, *på* och *i*, där särskilt *på* står för en omärkt och brett användbar betydelse av detta: ”Den *distinktiva* betydelsen hos *på* blir alltså synnerligen allmän: på betecknar 'direkt lokalisering', varken mer eller mindre” till skillnad från *i* som också innebär inneslutenhet (Ekberg, 1992:105).

Upplevelsen i sig av språkförändringen är också en intressant aspekt på det som hänt med *kring*. Som Aitchison skriver kan en förändring komma smygande och långsamt och vara ganska väl etablerad när den väl upptäcks och då uppmärksammas desto mer, och ännu verkar inte alla ha lagt märke till vad som händer med *kring*. En förändring kan också vara på gång länge under ytan, i den för medvetandet osynliga strukturen, tills den manifesteras genom

något synligt exempel, vilket skulle kunna vara fallet med den valda prepositionen och dess nyare direkt lokaliserade betydelse; i meningar som (38) från 2008 nedan syns betydelsekomponenten så mycket tydligare än i (37) från 2004 och (36) från 1987.

(36) Svenska regeringens initiativ skapade inte klarhet kring vilka personer som i slutändan stod som mottagare

(37) Detaljerna kring projektet är han hemligt förtegen om

(38) Efter att ha följt utvecklingen kring opinionsmätningarna på delstatsnivå ...

Dessa båda upplevelser och inställningar till språkförändringar bör åtminstone hållas som bakgrund till utsagor om när något har hänt med *kring*; somligt reagerar språkanvändare på och annat inte. Som materialet visar är denna förändring dock inte något som har inträffat de senaste åren.

4.3 Sammanfattning

Kring har alltså kunnat delas upp i 15 viktigare betydelser, varav några möjligen kunde ha delats upp ytterligare om det hade tillfört något. Samtliga har varit representerade ända från 1965, även om några få ökat mycket sedan dess och somliga sjunkit en aning i bruk. Gemensamt för alla utom tre av dem är att de håller sig utanför gränsen till LM.

Av dessa 15 plockades 1a och 3b ut som de primära betydelserna, varifrån den radiala strukturen drogs upp, där ibland vägen från en oberoende betydelse till en annan kunde ske i flera steg, genom kognitiva transformationer eller specificeringar av bildscheman. Ibland existerar kopplingar mellan två och ibland mellan flera, eftersom vår betydelsekonstruktion inte alltid är enkel och linjär.

Av vikt har också varit de metaforer som döljer sig bakom användningen av *kring*, nämligen LM som BEHÅLLARE, relationen mellan det som är utanför (trajektorn) respektive innanför landmärkets gränser som NÄRHET ÄR PÅVERKAN, liksom att *kring* i motsats till metaforer som bygger på UPP och NED inte medför någon förändring eller egentligen fullbordande utan snarare planlöshet. Att inte KRAFT behövs i de metaforer som passar *kring* bidrar till att

prepositionen kan användas för ett syfte där området är oklart; vår bedömning av metaforanvändningen innebär att händelsen varken har början eller slut.

Metaforisk användning av prepositionen ger stora möjligheter men också oklarheter i betydelse. Metaforisk användning förklarar också bara delvis den ökade abstraktionen av ordet, där plötsligt gränserna i uttryckets olika delar (*kring* i satsens sammanhang) kan bli diffusa och svårtolkade. Lämpligheten hos *kring* för metaforisk och abstrakt användning har manifesterats i en brant ökning av abstrakt användning av ordet under undersökningsperioden, vilket medför ännu mer flertydighet bland förekomsterna. I statistiken kunde det skådas i att de förekomster där betydelsen var svårtolkad nog att behäftas med upp till tre olika möjliga klassificeringar ökade mycket under undersökningsperioden.

Flertydigheten och den abstrakta användningens oklarhet gav upphov till omanalysen av *kring* som något som inte bara är på utsidan, utan även är positivt markerat för DIREKT LOKALISERING, alltså 1d, omanalyserad i transformation från 1a och genom upprepat användande alltmer etablerad som distinkt betydelse. Omanalysen och de många smidiga kognitiva processer som löper inom radialstrukturen och kopplar både 2 och 3 till 1a gör händelseförloppet lättare; kopplingen till resten av strukturen kan ske lätt och på flera sätt. En social trend i hur man bör uttrycka sig kan ha underblåst det hela och spridit förändringen – metaforens inneboende planlöshet kan här vara av vikt – och kanske kombinerat även med en tendens mot förenkling genom att låta ett enda, som det upplevs, betydelsebrett ord ersätta flera andra prepositioner. Likaså kan omanalysen av de metaforer som *kring* bär med sig ha bidragit till en annan betydelse, framförallt genom att närhet och beröring omtolkats till att faktiskt gå innanför LM:s gränser.

Uppfattningen om *kring* som en eventuell universalpreposition kan vara grundat i att det för språkanvändaren kan verka möjligt för såväl statiska som flerfördelade och kretsande användningar av prepositionen att omanalyseras som DIREKT LOKALISERING, när de snarare kan sägas gå via betydelse typ 1. Detta gör att många olika sorters användningar av *kring* kan ge denna betydelse, kombinerat med att prepositionen i trädet dessutom har många olika betydelser överlag. Likaså kan nya och möjligen mycket större möjligheter ligga i den direkta lokaliseringen att uttrycka sådant vi eftersträvar att förmedla. Många vägar leder till 1d och många verkar leda vidare därifrån.

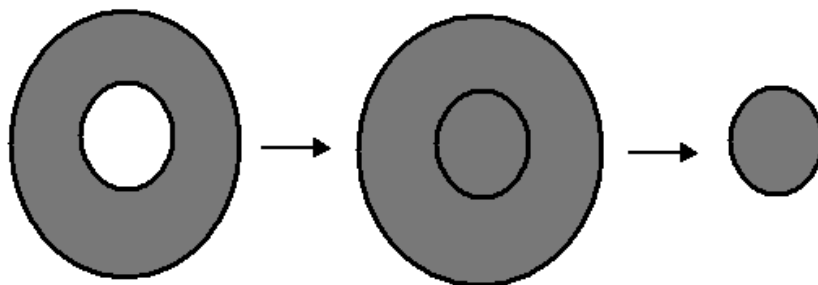
Något reellt genombrott kan således inte sägas ha skett inom undersökningens tidsgränser, men likväl har mycket hänt med den valda prepositionen, med sin grund beskriven ovan. Att betydelsen har ”breddats” eller ”bleknat” är däremot troligen inte fallet, bara intrycket.

Kring verkar befinna sig i ett övergångsskede eller utvecklingskede med ökande flertydighet, skiftande åsikter ur ett språkvårdande perspektiv om värdet i utvecklingen (dragkamp), branta grafer och förekomsten av en nyare betydelse som fortfarande har en viss otydlighet i vad som egentligen avses och dessutom bara verkar kunna användas i abstrakt betydelse. Kanske kan skiftningen i grafernas riktning de senaste 4 åren tolkas som en tillbakagång till följd av medvetenhet om den förändring som sker och den frångång från språknormen den kan tyckas vara, kanske är det bara en tillfällig fluktuation. Av andra språkförändringar att döma och i jämförelse med andra liknande prepositioners utveckling verkar en förändring inte gå att stoppa, inte en trend som pågått så länge och är så dominant för ordet.

6 Diskussion och vidare forskning

Konsekvenserna för betydelseutvecklingen och dess vidare färd är intressant. Än så länge verkar alltså den nyast tillkomna betydelsen för *kring* bara kunna användas i abstrakt betydelse och en otydlighet kan fortfarande ligga i vad som avses: det som befinner sig runtomkring LM *och* det som är inom LM, eller bara det senare?

En möjlig vidareutveckling på omanalysen skulle kunna ske enligt *Figur 9*.

Figur 9: En möjlig utveckling för omanalysen av kring

Utvecklingen visar en omgiven men orörd LM bli en av TR täckt LM, som till slut är det enda som återstår; inga oklarheter skulle längre finnas i att TR bara befinner sig innanför LM:s gränser. Det *kring* syftar på (lokaliserar) är det grå i bilderna. LM är den mindre cirkeln, som i tredje bilden alltså delar plats med TR i DIREKT LOKALISERING. Kanske kommer prepositionen även kunna användas i spatial bemärkelse. En hypotetisk exemplifiering av utvecklingen skulle kunna se ut som följer:

(39) Kring de ledande i Brasilia vilar ett slags era av framtidsoptimism

(40) En dom kring spelbolags rätt att annonsera

(41) Hennes betyg kring kursen blev VG*

(42) Kastrullen står kring spisen*

Exempel (39) och (40) är autentiska, men (41) och (42) är påhittade. Skillnaden mellan (39) och de två efterföljande exemplen, som hör till den sista fasen, är att det är svårt eller omöjligt att tro att de *kring* som där används även kan syfta på något som befinner sig både runt och i LM. En ”dom kring en rätt att annonsera” kan både gälla mycket koncist det som är just rätten att annonsera, men också det som är lösare anknutet till denna rätt. Att (42) skulle bli möjlig förutsätter att betydelseförändring och metaforisk överföring inte bara kan ske från rumslig till abstrakt, utan även från abstrakt till rumslig. Det verkar finnas skäl till att så inte sker, vilket jag berör närmare nedan.

En fråga man kan ställa sig är vad tillkomsten av 1d får för konsekvenser för språkupplevelsen, och så småningom för hela kartan av prepositioner som används, förutom den fortsatta utvecklingen för *kring*. Ord inom en semantisk domän, som prepositioners, förhåller sig nämligen ständigt till varandra, och har en underliggande tendens att fylla behov hos språkanvändarna och därmed hållrum i det nätverk betydelserna utgör (ex. Sjöström, 2001:159). Det syns bland annat i språkförändringar enligt en ”push chain” eller ”drag chain” (ex. Aitchison, 2001:183f).

En möjlig parallell till detta finns i ordet *om*, som troligen har en liknande betydelse som 1b för *kring* och överlag har fått en betydligt mer abstrakt och direkt lokaliserad betydelse sedan dess spatiala ursprung. En språkvårdande insats kan numera till exempel anses vara att ersätta

samtal kring med *samtal om*. I bruket av *om* låter den spatiala betydelsen enligt typ 1 eller 3 närmast en aning ålderdomlig, som i mening (43).

(43) Hon höll honom om midjan

Där används kanske numera *runt*. Mycket sällsynt är *om* i betydelsen hos *mening 28*, med exempel från 1521 (SAOB:1950)

(44) Han .. lätt kasta nedh balkaner (*som*) om trädgården wore på både sidor.

Det senare *om* ska alltså inte tolkas i någon bildlig eller grammatikaliserad betydelse, utan balkaner som verkligen är på båda sidor av (om) trädgården. *Om*, liksom *på*, uppfattas numera oftast som långt blekare än den ursprungliga rumsliga användningen. Också *runt* och till och med *runtomkring* verkar ibland tillskrivas liknande betydelser som *kring*, kanske av sig själv men kanske i påverkan från det nya användandet av *kring* som signalerar att ett omslutande är ett direkt lokalisering. Däremot verkar åtminstone *om* enligt denna senare betydelse inte kunna användas spatialt, möjligen innebär det att utvecklingen av någon anledning heller inte kan vandra den vägen för *kring*.

En möjlig tendens finns att skåda i de tre på flera sätt likvärdiga orden *om*, *kring* och *runt*. De har alla tre betecknat det jag beskrivit för *kring*, nämligen något som omsluter men aldrig beträder landmärket. Det gäller framförallt den spatiala bemärkelsen. *Om* verkar alltmer beteckna abstrakt DIREKT LOKALISERING och *kring* rör sig, som min undersökning visar, tydligt åt det hållet, och kommer kanske precis som *om* så småningom låta gammalmodig när den används spatialt. Den som allra mest kvarstår vid sin ursprungligare betydelse är *runt*, men kanske kommer den också att röra sig i abstrakt och direkt lokalisering riktning. Alternativt håller den sig kvar i den betydelse den har för oss nu, eftersom vi har behovet av den och en lucka skulle bildas om också den gled i betydelse.

Diskussionen om betydelseglidningar och abstrakta och spatiala bemärkelser öppnar för ytterligare en fråga, nämligen vad det egentligen innebär att en preposition används abstrakt, alltså på ett sätt som inte har med rumsliga relationer att göra. Jag har i undersökningen inför uppsatsen hela tiden utgått ifrån att dessa vad gäller åtminstone bildscheman kan behandlas lika; även ett *kring* som används abstrakt kan ha den mentala representationen 3b, exempelvis.

Men prepositionen *om* verkar bli allt svårare att använda i helt spatial bemärkelse, och än så länge förekommer den typ av *kring* jag kallar 1d bara i abstrakt bemärkelse.

Det som sker är en typ av grammatikalisering, som kan störa idén om att våra inre bilder grundar sig på vår kroppsliga relation till världen omkring oss; prepositionerna utvecklas ibland därifrån så att den fysiska relationen inte längre går att återhämta. I en strid ström, kan det verka det som. Vad är det som händer i denna process? Vad är egentligen skillnaden på vad som är rumsligt och vad som är abstrakt? När är de fullständigt jämförbara och när är de inte? Hur egna kriterier måste abstrakta förekomster av prepositioner behandlas efter, om några? För utvecklingen av *kring* har just abstraktionen haft stor betydelse.

Om det stämmer att andra prepositioner har gått en liknande väg som *kring* verkar vara på väg att gå och att abstraktionen ökar på många språkliga områden och om Ekberg har rätt i att det finns en allmän tendens för prepositioner med betydelsekomponenten VÄG att så småningom anta en täckande funktion för TR på LM (Ekberg, 1995:40) verkar det som en intressant men också snårig uppgift att närmare undersöka prepositionernas relationer till varandra i det semantiska nätverket. Hur påverkas de av varandras betydelseförskjutningar eller utökning i antal betydelser? Hur beroende är de av varandra? Ekberg berör ämnet och argumenterar för att *i* och *på* står i en *privativ* opposition till varandra, alltså att de har samma grundbetydelse men med *i* som det omärkta för DIREKT LOKALISERING, som genom just sin relation och åtskillnad till betydelsen hos *i* får en viss betydelse (Ekberg, 1991). Vilka prepositioner är på väg åt samma håll som *kring*, och finns det några generella tendenser? Vilken typ av prepositioner är det som blir föremål för den här typen av förändringar? Vad krävs av dem, och varför sker ständigt denna abstraktion? Kommer det finnas några entydigt spatiala prepositioner kvar? Påverkar relationerna inom det semantiska nätverket dessa vägar mot förändring så att exempelvis *runt* kommer bli kvar? Uppsatsen beskriver en del i det hela – *kring* – men vad händer med helheten?

Dessa frågor har också anknytning till upplevelsen av just den bleknade betydelsen hos *kring*, nämligen hur vår språkuppfattning uppfattar dessa olika besläktade betydelser. Prepositionens alla betydelser finns etymologiskt illustrerade i en radialstruktur, eller en trädstruktur. När man ser dessa tydliga grenar och tydligt utsatta betydelser är det lätt att tänka att en språk användare bara isolerat ser just en enskild betydelse, när vi hör eller själva använder till exempel *kring*. Men hur ser egentligen denna relation mellan betydelserna ut för oss

språkanvändare, är vi i själva verket medvetna om alla samtidigt? Finns det en tendens, trots den tydliga trädstrukturen, att klumpa ihop dem? Det skulle i så fall innebära att vi när vi använde ett ord hade samtliga olika betydelser i mer eller mindre medveten åtanke, alltså påverkades till att plocka in betydelsekomponenter från andra särskilda betydelser eller att låta bli att utveckla betydelsen åt ett visst håll (till exempel mot fullständigt direkt lokaliserat *kring*) för att vi är väl medvetna om betydelser som inte passar ihop med den (ett *kring* som faktiskt omger något). Betydelserna är kanske inte isolerade.

Detta anknyter till prototyp teorin, som säger att vi tar vissa exemplar i en kategori för mer riktiga än andra. Om vi tycker att ett *kring* som är konkret och avser något som verkligen håller sig utanför gränserna för LM (*Dansa kring granen* eller *Vattnet kring ön*) är mer prototypiskt kan denna betydelse från sin plats radialstrukturen påverka dem andra. Kanske är det så att så länge dessa konkreta betydelser av *kring* fortfarande är vanliga och anses som prototypiska kommer inte *kring* kunna användas som meningsexempel (38) och – framförallt – (37) visar. Den platsen i trädet påverkar oss kanske för mycket, trots att vi befinner oss i en annan del, hos en annan betydelse, av det.

Är det över huvud taget möjligt att bibehålla alla dessa särskilda betydelser i det mentala lexikonet utan att några försvinner och omtolkas, tills en mer betydelsekomponentsbefriad (grammatikaliserad?) version av DIREKT LOKALISERING uppstått, liksom *om* på vägen verkar ha tappat delar av trädet? Vilka effekter får denna upplevelse och eventuella efterkonstruktion för semantiska träd, semantiska nätverk och vår förståelse av prepositioner? Mentala konstruktioner av betydelser sker som redan nämnt inte inte linjärt från en oberoende betydelse till en nästa, utan kan påverkas och byggas av flera distinkta betydelser en en komplex konceptualisering.

Någonstans måste dock en tydlig betydelse framgå, eftersom språk ändå så ändamålsenligt som möjligt ska klä det vi vill förmedla i ord. Hur påverkar det uttryckens kringbyggnad i det sammanhang som utgör till exempel en sats betydelse när prepositioner bleknar, får fler betydelser eller genom att tappa markerade betydelsekomponenter troligen blir mer beroende av sammanhangets tillförsel av information? Ämnet spetsas till av den relativa slutenheten i gruppen prepositioner mot nytillskott.

Ytterligare en aspekt på det hela är den språkvårdande, här i bemärkelsen språket som verkligt funktionellt mer än estetiskt tilltalande i alla dess bemärkelser. Einarsson spekulerar i detsamma i sin artikel i Språktidningen, om denna utökning i användningsområde och *kring* som ersättare för allt fler prepositioner i diverse sammanhang behöver vara av ondo. Han hävdar att varken förståelse eller stilistik går förlorad och att vi gott kan tänka oss för innan vi ondgör oss inför en liknande utveckling. Språket verkar ha klarat liknande händelser förr, och det finns en uppfattning om att språket – det vill säga språkanvändare i sin interaktion med andra – har en egen livsuppehållande funktion som gör att det inte rasar för oss. Vi kommer fortsätta förstå varandra, även om det sker på vissa omvägar, som kanske att flera ord krävs för att berätta att något befinner sig runt men inte på något, när prepositionen inte längre entydigt säger det, och nya ord och nya betydelser uppstår. *Push-* och *drag-chains* är en variant av det, att vi låter ord samarbeta och täcka för varandra där luckor uppstått. Vi kommer inte stå språklösa.

Det livsuppehållande visar också mycket av den forskning som finns om språkförändring, nämligen att den sker på alla fronter och nivåer, åt alla håll och på mängder av bevekelsegrunder, men knappast åt det håll som är ”förenkling” eller ”utarmning”. Där finns sådant som lagar nätet. Förutom att vår egen kognitiva förmåga till abstraktion och egen livfull ifyllnad av dessa så grundläggande mentala bilder verkar nå mycket långt.

* * *

8 Källförteckning

Tryckta källor

- Aitchison, Jean, 2001: *Language change, progress or decay?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Einarsson, Jan, 2009. ”Kring, en retsam prepositionsjoker”. *Språktidningen* 3:66–68.
- Ekberg, Lena, 1991. ”Den lokativa användningen av *i* och *på*: en privativ opposition i betydelsesdomänen DIREKT LOKALISERING”. *Språk och stil* 1:89–108.
- Ekberg, Lena, 1995. ”Image Schemas and Lexical Polysemy: The Case of Swedish runt 'around'”. *Working papers in linguistics* 25:23–41.
- Hottenroth, Priska-Monika, 1991. ”Präpositionen und Objektkonzepte: Ein kognitiv orientiertes, zweistufiges Modell für die Semantik lokaler Präpositionen”. I *Approches to prepositions*, red. Rauh, Gisela, 77–105. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Kreitzer, Anatol, 1997. ”Multiple levels of schematization: A study in the conceptualization of space”. *Cognitive Linguistics* 8:291–325.
- Lakoff, George & Johnson, Mark, 1980: *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George, 1987: *Women, fire and dangerous things*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Saeed, John, 2003: *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishing
- Schulze, Rainer, 1991. ”Getting to (a)round: towards the description and analysis of a 'spatial' predicate”. I *Approches to prepositions*, red. Rauh, Gisela, 253–274. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Sjöström, Sören, 2001: *Semantisk förändring – Hur ord får nya betydelser*. Lund: Studentlitteratur.
- Tyler, Andrea & Evans, Vyvyan, 2001. ”Reconsidering Prepositional Polysemy Networks: The Case of *Over*”. *Language* 4:724–765.
- Wege, Barbara, 1991. ”On the lexical meaning of prepositions: a study of *above*, *below* and *over*. I *Approches to prepositions*, red. Rauh, Gisela, 275–296. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Wellander, Erik, 1948: *Riktig svenska – en handledning i svenska språkets vård*. Stockholm: Norstedt.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin, *preposition*. www.ne.se/lang/preposition (2010-01-02).

Presstext, Presstext. www.presstext.se.

Språkbankens konkordanser, Göteborgs universitet. spraakbanken.gu.se/konk.

Svenska akademiens ordbok, Svenska Akademien, 1938 (senast uppdaterad 2008-09-24), *kring*. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (2010-01-12).

Svenska akademiens ordbok, Svenska Akademien, 1938 (senast uppdaterad 2008-09-24), *om*.
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (2010-01-18).

9 Bilagor

Bilaga 1 - Korpusar

Informationen är hämtad från Språkbankens hemsida, respektive Presstexts hemsida.

1965

”Korpusen består av artiklar insamlade från fem morgontidningar år 1965, nämligen:

- Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning
- Svenska Dagbladet
- Stockholmstidningen
- Dagens Nyheter
- Sydsvenska Dagbladet - Snällposten”

1987

”Korpusen består av ett antal artiklar ur Dagens Nyheter som insamlades under fjortondagarsperioder i februari, maj, augusti och november 1987. Materialet omfattar c:a 4,3 miljoner löpande ord och levererades som magnetband. Syftet var att komplettera föregångarna Press 65 och Press 76 efter ytterligare ett elvaårsintervall.”

1995

”Korpusen består av tidningsartiklar insamlade under följande veckor

6 (6 feb–12 feb)

20 (15 maj–21 maj)

34 (21 aug–27 aug)

48 (27 nov–3 dec)

Ingående tidningar är

- Arbetet
- Dagens Nyheter
- Göteborgs-Posten
- Svenska Dagbladet
- Sydsvenskan.

Arbetet och Sydsvenskan saknas dock från den fjärde perioden.”

2004

- Bonniers Lexikon
- Kvällsposten
- Dagens Arbete
- Lön&jobb
- Dagens Handel
- Privata Affärer
- Dagens Nyheter
- Skolvärlden
- Expressen
- Tidningen Vi
- Forskning & Framsteg
- TT Nyhetsbanken
- Göteborgs-Tidningen
- Veckans Affärer
- Hufvudstadsbladet

2008

- Bonniers Lexikon
- Norrköpings Tidningar
- DagensHandel
- Piteå-Tidningen
- Dagens Nyheter
- Privata Affärer
- Dinapengar.se
- Resumé
- Expressen
- Riksdag & Departement
- Folkbladet
- Situation Sthlm
- Gotlands Allehanda
- Språktidningen
- Gotlands Tidningar
- Stockholm City
- Göteborgs-Posten
- Sydsvenskan
- Göteborgs-Tidningen
- Tidningen Vi
- Helsingborgs Dagblad
- TT Nyhetsbanken
- Hufvudstadsbladet
- TT Spektra
- Kristianstadsbladet
- Veckans Affärer
- Kvällsposten
- Västerviks-Tidningen
- Norrbottens-Kuriren

Bilaga 2 – Tabeller

Vilken typ och kombination?

Typ	1965		1987		1995		2004		2008	
	Av 365	%	Av 530	%	Av 361	%	Av 501	%	Av 494	%
<i>1a</i>	103	28	244	46	158	44	259	52	257	52
<i>1b</i>	55	15	59	11	29	8,0	42	8,4	35	7,1
<i>1c</i>	9	2,5	8	1,5	5	1,4	6	1,2	6	1,2
<i>2</i>	75	21	152	29	62	17	151	30	164	33
<i>3a</i>	33	9	63	12	29	8,0	36	7,2	35	7,1
<i>3b</i>	25	4,7	42	7,9	19	5,3	61	12	33	17
<i>3c</i>	33	9,0	7	1,3	4	0,8	9	1,8	1	0,2
<i>4</i>	1	0,3	15	2,8	10	2,8	17	3,4	20	4,0
<i>5</i>	31	8,5	24	4,5	17	4,7	9	1,8	15	3,0
<i>6</i>	32	8,7	10	2,0	11	3,1	16	2,8	23	4,6
<i>7a</i>	-	-	1	0,2	2	0,6	1	0,2	1	0,2
<i>7b</i>	2	5,5	3	0,6	2	0,6	1	0,2	2	0,4
<i>8</i>	34	9,3	53	10	38	10,5	50	10	59	12
<i>9</i>	1	0,3	4	0,8	2	0,6	-	-	-	-
Komb.	69	19	145	27	96	27	158	32	145	29
<i>1a/3a</i>	15	4,1	43	8,1	22	6,1	26	5,2	17	3,4
<i>1a/3b</i>	8	1,5	3	0,6	9	2,5	29	5,8	9	1,8
<i>1a/3c</i>	2	-3	4	8,0	-	-	5	1	-	-
<i>1a/4</i>	-	-	8	1,5	3	0,8	2	0,4	4	0,8
<i>1a/6</i>	1	0,3	-	-	-	-	1	0,2	-	-
<i>1a/8</i>	1	0,3	-	-	-	-	-	-	1	-
<i>1b/2</i>	6	1,6	13	2,5	3	0,8	5	1	-	-
<i>1b/7a</i>	-	-	1	0,2	-	-	-	-	-	-
<i>1c/2</i>	1	0,3	-	-	1	0,3	-	-	-	-
<i>1c/9</i>	-	-	1	0,2	-	-	-	-	-	-
<i>2/1a</i>	24	6,6	64	12	39	11	81	16	90	18,2
<i>2/1a/3b</i>	-	-	1:3b	0,2	4	0,8	2	0,4	8	1,6
<i>2/3a</i>	-	-	-	-	1	0,3	-	-	-	-
<i>2/7a</i>	-	-	-	-	1	0,3	-	-	-	-
<i>3a/1a/2</i>	10	2,7	16	3,0	-	2,8	5	1,0	16	3,2
<i>3a/1b</i>	1	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-

Spatialt eller abstrakt?

	1965		1987		1995		2004		2008	
	Av 365	%	Av 530	%	Av 361	%	Av 501	%	Av 494	%
<i>spatial</i>	133	36	140	26	99	27	92	18	107	22
<i>Abstrakt</i>	132	36	279	53	193	54	286	57	299	61
<i>Halvspatial</i>	100	27	110	21	68	19	113	22	83	17

Rörande och kommunikation/information?

	1965		1987		1995		2004		2008	
	Av 365	%	Av 530	%	Av 361	%	Av 501	%	Av 494	%
<i>Rörande</i>	106	29	241	45	167	46	271	54	278	56
<i>Kommunikation eller information</i>	99	27	208	39	124	34	215	43	214	43

Verb, substantiv eller något annat?

	1965		1987		1995		2004		2008	
	Av 365	%	Av 530	%	Av 361	%	Av 501	%	Av 494	%
<i>Verb</i>	145	40	162	31	119	33	143	29	134	27
<i>Substantiv, singular</i>	128	35	203	38	140	39	185	37	188	38
<i>Substantiv, plural</i>	74	20	130	25	90	25	139	28	139	28
<i>Adjektiv</i>	-	-	-	-	-	-	5	1,0	6	1,2
<i>Utan</i>	19	5,2	36	6,8	13	3,6	33	6,6	31	6,3
<i>Flera</i>	2	0,5	22	4,2	6	2,2	12	2,4	14	2,8